

Az erdélyi magyarság egyházi szervezeteinek tiz éve¹⁾

I.

Történeti áttekintés

A Romániához csatolt Erdély magyar lakosságának egyházi szervezetei közül csupán az erdélyi róm. kath. egyházmegye és az erdélyi református egyházkerület jutott a maga teljes területi egészében román impérium alá. A csanádi, nagyváradi és szatmári róm. kath. egyházmegyék székhelyei (Temesvár, Nagyvárad és Szatmár) területüknek csak egy részét találták az új határok közt, az unitárius egyház Kolozsvárt székelő püspökének is megszűnt a IX-ik (Duna-Tisza melléki) egyházkör feletti joghatósága, viszont az újonnan megvont határok a magyarhoni ref., valamint a magyarországi evangélikus egyház egyetemének testéről az egyházközségek egész tömegét, sőt teljes egyházmegyéket szakítottak le olyképpen, hogy főhatóságuk Magyarországon maradt s maguk püspökségnélküli egyházakká váltak.

II.

Jogi helyzet

Az 1918. december elsei gyulafehérvári határozatok III. 2. pontja az állam összes hitfelekezeteit egyenjogúaknak deklarálta, biztosítva nekik az autonómia teljes szabadságát. Az 1919. december 9-én kelt párisi kisebbségi szerződésben pedig Románia kötelezte magát a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal szemben, hogy: „az ország minden lakosának vallási külömbiség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét

¹ Az Erdélyben élő magyar anyanyelvű gör. katolikusok és gör. keletiek egyházi szervezetével nem foglalkozunk. A zsidóság egyházi szervezetét más helyen tárgyaljuk.

biztosítja, hogy bármely hitet, vallást, vagy hitvallást, nyilvánosan vagy otthonában szabadon gyakorolhat, amennyiben ezeknek a gyakorlata a közrenddel és a jóerkölcsökkel nem ellenkezik” (2. cikk); „hogy azok a román állampolgárok, akik... vallási kisebbséghez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi román állampolgárok. Nevezetesen joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni s azokra felügyelni, azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják és vallásukat szabadon gyakorolhatják” (9. cikk); hogy: „azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny mértékben laknak... vallási... kisebbséghez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek az élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi, vagy más költségvetésekben, nevelési, vallási vagy jótékony célra fordítatnak” (10. cikk); továbbá, hogy: „az erdélyi székely és szász kerületeknek a román állam ellenőrzése mellett *vallási* és *tanügyi* kérdésekben helyi önkormányzatot enged”. (11. cikk.)

A román Kormányzótanács vallás-közoktatásügyi reszortfőnöke, Goldis László, 1918. december 29-én körrendeletet intéz az összes egyházi hatóságokhoz, melyben utasítást ad, hogy a magyar kormánnyal minden egyházi, iskolai és kulturális ügyben való érintkezést szakítsanak meg. A magyar hatóságokhoz intézett leveleiket s az onnan küldöttüket a postán visszatartották, vagy megsemmisítették.

A Kormányzótanács I. sz. dekrétuma (1919. jan. 24.) érvényben tartotta a magyar állam összes jogszabályait, tehát az egyházakra vonatkozókat is. De érintetlenül hagyta ezeket az 1923. évi román alkotmány 137. cikke is ezek egységes szabályozásáig, mely az 1928. április 22-iki 1093. sz. új választásügyi törvénnyel következett be.

Az egyházak jogi helyzetén az 1923. évi román alkotmány 22. cikke eszközölt lényeges változtatást, amennyiben az ortodox román egyházat *uralkodó*, a gör. kath. román egyházat pedig a többi felekezetek fölött *elsőbbséggel bíró*, vagyis *kiváltságos* egyháznak deklarálta, kimondván egyúttal, hogy az állam és a különböző felekezetek viszonyát törvény fogja megállapítani.

Az egyházak egyenlősége és viszonyossága tehát még papíroson sincs meg 1923. óta Erdélyben s ezt az 1923. évi román alkotmány 71. cikke még inkább kidomborítja azzal az intézkedéssel, hogy míg az ortodox (gör. kel.) és gör. kath. egyház összes püspökeinek biztosítja a hivatalbóli szenátusi tag-

ságot, addig az „állam által elismert” többi vallásfelekezetek mindegyike részéről csupán egynek s csak akkor, ha 200 ezernél több hívőt képviselnek. Az alkotmánynak ez az intézkedése megfosztotta szenátusi tagságától a 4 erdélyi róm. kath. és az unitárius püspököt, lehetetlenné tette a 2 ujonnan alakult protestáns egyházkerület – a Királyhágómelléki ref. és az aradi evangélikus – fejeinek hivatalbóli szenátorságát.

Az állam viszonyát a területén lévő felekezetekhez az 1928. évi vallásügyi törvény szabályozza. Az uralkodó ortodox egyház mellett 8 „történelmi egyházat” ismer (21. cikk); ezenkívül elismert felekezetnek nyilvánítja a baptista egyházat (53. cikk) s végül megkülönbözteti azokat a felekezeteket, amelyek az állami elismerést nélkülözik.

A vallásszabadság hajdani klasszikus földjén, Erdélyben tehát az egyházaknak ma 5 csoportja létezik: 1. uralkodó egyház (ortodox); 2. kiváltságos egyház (gör. kath.); 3. történelmi egyházak (latin, ruthén, görög és örmény szerzetesi katolikus, református, evangélikus-lutheránus, unitárius, gregoriánus, örmény, zsidó és mohamedán); 4. elismert egyház (baptista) és 5. el nem ismert egyházak (nazarénusok, millenisták, református adventisták, aratók, pentikostalisták, innocentisták stb.)

Románia és a Szentszék között 1927. május 10-én megkötött és 1929. évben törvénybe iktatott konkordátum pedig a nagyváradi püspökséget a szatmári róm. kath. püspökséggel egyesíti „aeque principaliter”.

III.

Összefoglaló helyzetkép.

Az új imperium alá került terület kisebbségi egyházainak autonómiája kezdettől fogva állandó támadásnak volt a tárgya a kormányhatóságok részéről. A kormányzati szervek, főképp az alsó hatóságok lépten-nyomon belenyultak az egyházak jogaiba. A megújuló támadások arra késztették a magyar egyházak vezetőit, hogy jogaik és érdekeik megóvása és biztosítása céljából kezdet fogjanak és az őket közösen érdeklő kérdésekben egyöntetűen járjanak el. Így alakult meg a *felekezetközi tanács* 1920. júl. 24-én, melynek értekezletein a 4 erdélyi magyar egyház (róm. kath., ref., unit. és magyar lutheránus) megbeszéltek a fontosabb egyházi és iskolai ügyeket s ezek alapján adták ki rendelkezéseiket.

Az erdélyi magyar egyházak fejei a trianoni béke ratifikálásáig arra a természetes álláspontra helyezkedtek, hogy a hűtlenség jogos vádjával a magyar államhoz való vi-

szonyukat nem bonthatják föl. E politikai magatartásuk miatt azonban a trianoni szerződés 76. cikke értelmében sem bántani, sem zaklatni nem lett volna szabad őket. Egyházfőink közül azonban *gr. Majláth Gusztáv Károly* gyulafehérvári püspök 1919. okt. havában 8 napig fegyveres őrizet alatt állott püspöki rezidenciájában, nem volt szabad senkit sem fogadnia, el volt zárva az egyházi ténykedések végzésétől, még a vasárnapi szentmise mondásától is. Szabadságkorlátozását a gyulafehérvári rendőrkapitány rendelte el. Őszi bérmautját nem tarthatta meg, később egy izben csak detektiv-kiséret mellett kereshette fel hiveit egyik bérmautja alkalmával.

Hasonló, sőt súlyosabb helyzetben volt részük az összes egyházak lelkészei közül igen soknak. Ha fellapozzuk az imperium első éveinek püspöki jelentéseit, mind-egyik kivétel nélkül a legnagyobb méltatlanság hangján említi azt a sok szenvedést, amely a kisebbségi lelkészi kart érte. A hatóságok minden érintkezést gyanakvó szemmel kísérték. A legegyszerűbb magánbeszélgetés is sokszor internálást, letartóztatást, megverettetést, embertelen kínzásokat vont maga után. A ref. egyházkerületnek 1921-ig 28 lelkésze volt letartóztatásban s jöllehet közülök csak egyet ítelt el a bíróság egy hónapi elzárásra, együttvéve éveket meghaladó tömlöcöket szenvedtek el ártatlanul. (1921. jkv. 21. old.) Az unitárius egyház referensének, néhai *dr. Költő Gábornak* 1921. febr. 21-én történt letartóztatása s 6 hónapon át fogvatartása után felmentő ítélet. *Gálfi Lőrinc* unitárius teológiai tanárt a sziguranca *Hankinson* lelkésztől kapott ártatlan tartalmu levél miatt 1921. május 21-én letartóztatja és 6 hétig fogva tartja. Fogságában többször elverték. *Dr. Borbély Ferenc* székelykereszturi unit. tanárt 9 nyolcadik osztályos növendékkel 1919. dec. havában egy írásbeli dolgozat és a nevezett által 2 hónapig vezetett napló miatt elfogják, majdnem egy évig internálva lesz stb. (Unit. egyházi főtanácsi jkvek).* *Dr. Hirschler József* kolozsvári apát-plébánost, *P. Trefán Leonárd* szt.-ferencrendi tartományfőnököt hetekig fogva tartják a kolozsvári fellegvárban. *Szporni János* gyulafehérvári paptanárt a tövisi állomás katonai őrsége testileg súlyosan bántalmazza, melyért sem ő, sem felettes hatósága nem kap elégtételt. Gyulafehérvárt a testületileg sétáló kanonokokat detektivek figyelik s egy izben saját kertjükben igazolásra szólítják fel őket s a tiltakozásért a nagyprépostot a rendőrségre idézik. (Az Erdélyi katolicizmus múltja és jelene c. m. 334. old.)

*) Dr. Boros György jelenlegi unitárius püspököt ért zaklatásokra e helyen nem térünk ki.

Az 1921–22. évi állapotra jellemző néhai *Nagy Károly* ref. püspök megállapítása: „a személyi biztonság valamivel növekedett, azaz lelkészeink, tanítóink és hiveink letartóztatása és tömlöcözése, minden előleges vád nélkül, immár nem olyan gyakori, mint az előző években s a letartóztatottak embertelen veretetései alábbhagytak. Ezzel ellentétben vészesen fokozódnak és sokasodnak azok az egyetemes, hol törvényhozási, hol kormányhatósági intézkedések, amelyek céltudatos tervszerűséggel arra irányozvák, hogy magyar faji és vallási fennmaradásunkat szolgáló intézményeink meggyengíttessenek és összeomoljanak.” (1922. évi püspöki jelentés 41. old.)

Az erdélyi protestáns egyházak legmagasabb közigazgatási szervezeteinek az egyházkerületi (unitáriusoknál főtanácsi) gyűléseknek megtartását csak hosszas utánjárás után engedélyezik a hatóságok, nem egy ízben megtagadva az engedélyt. Így 1919-ben az unitárius egyházi főtanács gyűlése az engedély megtagadásán hiúsult meg. Ezekben a gyűléseken 1928-ig vagy a katonai, vagy a rendőrhatalóság képviselője mindvégig jelen volt. Az erdélyi róm. kath. státusgyűlés 1921. nov. 9-iki előértekezletét a rendőrség megzavarta, az egybegyűlt tagokat igazolásra szólította fel s nem engedtek senkit sem távozni, amíg jegyzőkönyvet nem vettek fel. (1921. stgy. jkv. 18. old.)

Különböző helyi hatóságok beavatkoztak az egyház beléletébe, istentiszteletek tartását rendelték el, vége-hossza nincs az egyházi autonómiát ért sérelmeknek.

Az erdélyi magyar egyházaknak az új imperiumban eltöltött első évtizede autonómiájuknak védelmében merült ki.

A kormány az 1920. jun. 4-én kötött trianoni békeszerződés ratifikálása előtt² felhívta az erdélyi kisebbségi egyházak püspökeit a hűségeskü letételére. Így az unitárius püspököt 1920. aug. 26-án, az erdélyi ref. püspököt 1920. aug. 23-án. Amint a feltételek bekövetkeztek s az egyházak alkotmányában előírt felhatalmazást is megkapták az egyházfők, a hűségesküt a király kezébe letették.

A püspöki hűségeskü letetésének következménye a lelkészek, teológiai tanárok és központi tisztviselők fizetésének állami utalványozása volt 1920. jul. 1-ig visszamenőleg, jóllehet ez az államsegély az egyházakat 1919. jan. 1. óta illette volna meg.

Míg a békeszerződés ratifikálása által teremtett új ál-

²) A ratifikálás Románia részéről 1920. szept. 21-én kihirdetett 3702. sz. törvénnyel, Magyarország részéről pedig 1920. nov. 15-én történt.

lamjogi helyzetbe beleilleszkedett kisebbségi egyházak válalták mindazokat a kötelezettségeket, amelyekre egyházfejeik hűségesküje kötelezte őket, addig a kormányzat, különösen az alsóbb hatóságok, nem lankadó erővel folytatták az egyházi és iskolai autonómia ellen irányuló céltudatos támadásokat. A kisebbségi egyházak sérelmeiket 1922. szeptemberében a király elé juttatják az egyházfők közös memorandumában, mindez azonban nem hoz enyhülést.

Intézményeik fenntartása végett behozták 1922-ben (szept. 17.) az egyetemes egyházi adót, mely a kisebbségi sors sújtotta hívek anyagi erejét erős próbának vetette alá. A gyülekezési és egyesülési jog korlátozása nemcsak a szorosan vett egyházi szervek, hanem egyházi egyesületek működését is akadályozta. A külföldi hittestvérek látogatásai nyomán államellenes magatartás címén tömeges hadbírószági eljárást tesznek folyamatba lelkészek és egyházi vezetők ellen.

Az egyházak által fenntartott iskolák élete 10 évének története s az a heroikus küzdelem, melyet kisebbségi egyházaink fenntarthatásukért folytattak, külön fejezet tárgya.

Kisebbségi egyházaink életében 1923. után már csak szórványosan fordulnak elő a lelkészek és alkalmazottak személyes zaklatásai és az állammal való viszony egyre inkább javuló képet mutat. 1926. május 16-án a királyhágómelléki ref. egyházkerület megalakulását a kormányzat végre elismeri és püspökétől az esküt beveszi. 1927. ápr. 3-án befejezést nyer a magyar evangélikus szuperintendencia megalakulása s ezzel a püspökség nélkül maradt protestáns egyházközségek sorsa is rendezve lett.

A kisebbségi egyházak tíz évének történetében az utolsó nagy hullámot az 1928. ápr. 22-én kihirdetett új vallásügyi törvény vetette, amelynek rendőri szellemű intézkedései ellen hiába küzdöttek. A törvény egész szellemének bizalmatlansága, a túlzott ellenőrzési és beavatkozási jogok és alkalmazások statuálása, az egyházi gyűlések tárgyainak korlátozása, a külföldi hittestvérek szeretetadományainak megnehezítése, az egyház jogi személyisége elismerésének elégtelen formája, a hívek adakozó kedvének limitálása, az egyházi bíróságok ítéleteinek megerőtlenítése, a vallástanítás kizárólagos jogának kétségessé tétele, az egyházi adó kérdésében az egyház tekintélyének befelé való megrendítése, egyes egyházi belügyek külső jóváhagyás alá vetése: ezek jellemzik az új vallásügyi törvényt. (1928. ref. püsp. jel. 24–25. old.)

Végül, mint kiemelkedő eseményt kell megemlítenünk a 2 református egyházkerületet összefogó romániai ref. egy-

háznak, mint új jogi alakulatnak megszervezését, melynek első zsinata 1929. jun. 9-én nyílt meg.

Ugyancsak 1929-ben lépett életbe az 1927-ben megkötött konkordátum. Az aggályoknak, melyeket az erdélyi magyar társadalom egyes rendelkezéseivel szemben táplált, Jósika János báró a parlamentben adott kifejezést. Reámutatott arra, hogy a szatmárral egyesített nagyváradi püspökség gyakorlatilag megszűnik s a 900 éves történelmi multra visszatekintő erdélyi és csanádi püspökségek a tradíció nélküli, alig 100.000 lelket számláló idegen összetételű, ujonnan alapított bukaresti érsekséggel szemben alárendelt helyzetbe kerülnek, közös vagyonkezelést létesített a gör. katolikusokkal s ezzel a megyéspüspökök és egyházközségek által önállóan kezelt egyházi vagyon jövedelmeinek szétosztásában a jogegyenlőséget veszélyezteti; elszakítja az erdélyi római katolikusokkal teljesen egybeforrott erdélyi örménységet; nem biztosítja az összes latin szertartású püspököknek a jogszerinti szenátorságot s az egyházmegyék határainak újabb megállapításáról intézkedve lehetővé teszi, hogy azoknak történelmi határai az új ország határain belül változásokat szenvedhessenek.³⁾

Az a nyugtalanság, mely az erdélyi magyar katolikusokat ez intézkedések nyomán elfogta, elült azonban arra a nagyjelentőségű nyilatkozatra, melyet Majláth Gusztáv Károly gróf, Erdély ősz püspöke e tárgyban a státus közgyűlésén, 1929. november 14-én Kolozsvárt tett:

„Ami még hiányzik a konkordátumból – mondotta a püspök – azt *lehet és kell is* pótolni. Azért vannak itt katolikus képviselőink és szenátoraink: ők fogják vállukra venni, úgy, mint eddig is tették, nagy fáradtsággal és az ügy iránt nagy szeretettel és lelkesedéssel ezt a nagy munkát. Ott lesz a püspök is, mindaddig, amíg él....”⁴⁾

IV.

A magyar egyházak.

A kisebbségi magyar egyházak tiz évét összefoglaló kép nem lenne teljes, ha nem adnók meg az egyes egyházak összefoglaló adatait is:

³⁾ Jósika János báró beszéde a konkordátum 1929. május 29-ik ratifikálásakor a Kamarában.

⁴⁾ Az 1929. nov. 14.-én tartott státusgyűlés jegyzőkönyve.

A) A római katolikus egyház.

1. Az erdélyi róm. kath. püspöki egyházmegye 16 esperesi kerület, 251 plébánia	351.769 hívővel
2. A csanádi dioecesis Romániában levő része 16 esperesi kerület, 160 plébánia	462.402 hívővel
3. A nagyváradi róm. kath. püspöki egyházmegye 9 esperesi kerület, 54 plébánia	80.701 hívővel
4. A szatmári püspöki egyházmegye 6 esperesi kerület, 45 plébánia	64.685 hívővel
Összesen	<u>959.557 hívővel</u>

B) A református egyház. (2 egyházkerülettel.)

1. Az erdélyi ref. egyházkerület, 20 egyházmegye, 598 anyaegyházzal	502.638 hívővel
2. A királyhágómelléki ref. egyházkerület 6 egyházmegye, 182 anyaegyházzal	214.623 hívővel
Összesen	<u>717.261 hívővel</u>

C) Az unitárius egyház.

8 egyházkör, 113 anyaegyházközség	72.116 hívővel
-----------------------------------	----------------

D) Zsinat-presbyteri ág, hitv. evang. Szuperintendencia

3 egyházmegye, 25 anyaegyházközség	32.648 hívővel
------------------------------------	----------------

V.

A római katolikus egyház.

1. Az erdélyi róm. kath. püspöki egyházmegye.⁵⁾

A) Az egyházmegye szervezete.

Székhelye: Gyulafehérvár. *Püspöke:* gróf *Majláth Gusztáv Károly.* Káptalan: 10 taggal. *Theológiai* *akadémia:* 6 tanszékkal.

Közgazgatási szervezete: 16 esperesi kerület, 251 plébánia.

Lélekszáma: 1900-ban 333.749, 1910-ben 377.129, 1927-ben 351.769.

Születések száma 1927-ben: 10.804, halálozások száma: 7.366. Születések száma 1928-ban: 10.315, halálozások száma: 6.662.

Hitbuzgalmi társulatok: Oltáregyesületek, Szociális misszió társulat, Kath. Népszövetség, Népmissziók, Szivgárda, Szent Kereszt Hadsereg.

Katolikus sajtó: Erdélyi Tudósító c. XIII-ik évfolyamában lévő hetilap, Kereszt I. évf. hetilap, Katolikus Világ

⁵⁾ Ha adataink helyenként hiányosak, az annak tulajdonítható, hogy vonatkozó kérdőiveinkre választ számtalan sürgetésre sem kaptunk.

XXVII. évf-ban levő havi közlöny, Magyar Lányok folyóirat, A Hirnök, XXX. évf. levő folyóirat, Jó Barát, Oltár, Mária Kongregáció hitbúzgalmi folyóiratok.

Jóléti intézménye: nagyszebeni Terézvárház, melyet 1921. május 8-án a hadügyminiszterium az Oficiul Național de Invalizi, Orfani și Văduve (IOV) javára lefoglalt.

Az erdélyi róm. kath. püspökségének sajátos történelmi fejlődés eredményeként önkormányzata van. Autonómiájának alapelve: a laikus elem részvétele a püspökség kormányzatában. Hogy pedig ez az együttműködés lehetséges legyen, a megyebeli hívek (klerus, laikus) róm. kath. *státussá* vannak szervezve. Mai szervezetében előttünk álló erdélyi róm. kath. önkormányzatot az 1866-iki státusgyűlés tetőzte be s helyezte újabb alapokra. *Szervezete* 2 részből áll: az erdélyi katolikusok egyetemét képviselő státusgyűlésből és az önkormányzatot adminisztráló igazgatótanácsból. Mindkét szervnek természetes és törvényes feje az erdélyi püspök. A vagyoni ügyek intézésén kívül (kötségvetés, számadások felülvizsgálása, vagyonszerzése és elidegenítése), az iskolai és az alapítványi vagyon kezelése, a tanító és nevelőintézetek, valamint a tanítás és nevelés ügyei feletti intézkedés és az egyháznak kifelé való képviselete: teszik ki az erdélyi róm. kath. státus funkcióit.

A Státusgyűlésnek világi és egyházi tagjai vannak. Természetes elnöke, az erdélyi róm. kath. püspök mellé saját kebeléből világi elnököt választ. (*Báró Jósika Sámuel* 1923. jun. 3-iki halála után *báró Jósika Gábor* lett a világi elnök). Az 1922. évi Státusgyűlés határozta el összetételének szélesebb alapokra való fektetését, amennyiben az esperesi kerületek eddigi 2–2 világi és 1–1 egyházi képviselője helyett 4–4, illetve 2–2 képviselő választását határozta el. Így az eddigi 32 világi képviselő helyett 64 s a 16 egyházi képviselő helyett 32 lett a Státusgyűlési tagok száma. Ezenfelül a nagyobb egyházközségek közül azok, amelyek a filiákkal együtt 3 ezernél nagyobb lélekszámmal bírnak 1, az 5 ezeren felüliek 2 képviselőt küldenek a Státusgyűlésbe. A kolozsvári egyházközség továbbra is 3 taggal képviselteti magát.

Az igazgatótanács a státusi önkormányzat központi adminisztratív szerve s a Státusgyűlés végrehajtó orgánuma, de emellett önálló jogkörben is eljáró önkormányzati hatóság. 24 választott tagja van a hivatalbóli tagokon kívül, kikből 8 egyházi és 16 világi. Ezeket a Státusgyűlés 3 évre választja meg.

A Státusgyűlés évente ülésezik. 1919-ben megtartását a gyülekezési jog korlátozása tette lehetetlenné. Később is fordultak elő nehézségek, így 1921-ben.

Az erdélyi róm. kath. Státus ellen számtalan támadás történt azzal a cézzal, hogy azt letörje, de legalább is meggyöngítse. Megemlítjük a „Catholicizmul unguresc” című könyvet (1923.), mely a kath. egyház alapjainak, iskoláinak, templomainak elvételeét igyekezik történelmileg alátámasztani. Majd a szenátusban Bianu szenátor a Státus működését irredentának minősíti. Válaszul a támadásokra megjelenik az „Erdélyi Catholicismus multja és jelene” című mű (1925-ben), majd román nyelven is napvilágot látnak a róm. kath. Státus fontosabb jogtörténeti okmányai. (1926-ban).

B) *Az erdélyi püspök főhatósága alá tartozó róm. kath. iskolák.*

	Szám		Tanerők	
	1919	1929	1919	1929
Óvodák	5	8	5	8
Elemi iskolák	274	189	703	432
Iparos és keresk. tanoncisk.	5	–	8	–
Gazd. ism. iskola	1	–	2	–
Polgári iskolák (gimnáziumok)	27	10	151	75
Liceumok (fiu-leány)	10	8	154	114
Főreáliskola	1	–	11	–
Felsőkereskedelmi iskolák	3	2	15	15
Alsóbbfoku kereskedelmi isk.	1	–	5	–
Fiu- és nőnevelő intézetek	8	8	–	–
Tanító- és tanítónőképző	4	2	26	16
Polg. isk. tanárképző	2	–	19	–

C) *A püspökség vagyona.*

Az erdélyi róm. kath. püspökségnek 1918-ban 43.890 hold 131 □-öl ingatlan vagyona volt.

Ez a vagyon a kisajátítás következtében az alábbi változáson ment keresztül:

a) A püspökség 2556 hold 805 □-öl mezőgazdasági birtokából kisajátítottak 2450 holdat, megmaradt 106 hold. 9196 hold 451 □-öl erdőbirtokából kisajátítottak 7103 holdat, maradt 2093 hold. Összesen maradt tehát 2109 hold 1250 □-öl.

b) A káptalan 818 hold mezőgazdasági birtokából kisajátítottak 795 holdat, maradt 23 hold. 3363 hold erdőbirtokából kisajátítottak 2783 holdat, maradt 580 hold. Összesen tehát 603 hold.

c) A papnevelde 821 hold 800 □-öl mezőgazdasági birtokát teljes egészében kisajátították.

d) Az erdélyi róm. kath. Státus által kezelt alapok 11.717 hold mezőgazdasági birtokából kisajátítottak 11.138 holdat, maradt 579 hold. 14.820 hold erdőbirtokából kisajátítottak 12.150 holdat, maradt 2670 hold. Ezekből is potom áron kellett elveszteni szétszórt fekvésük miatt 257 hold 50 □-ölet, úgy, hogy jelenleg a Státus alapjai 303 hold 1025

□-öl mezőgazdasági és 2670 hold 790 □-öl erdőbirtokkal, összesen 2974 hold 215 □-öl ingatlannal rendelkeznek.

e) Az egyházközségek kisajátítási adatai ismeretlenek.

Összegezés: az agrárreform előtti 43.890 hold 131 □-öl ingatlanból kisajátított 37.556 hold 212 □-öl, (85.56%), megmaradt 6333 hold 1519 □-öl.

2. A csanádi róm. kath. egyházmegye Romániába eső része.

A) Az egyházmegye szervezete.

A triánoni békekötés folytán a csanádi egyházmegye területe három részre szakadt:

Romániára esett 160 plébánia kb. 450 ezer lélekkel.

Magyarországra 33 plébánia kb. 225 ezer lélekkel.

Jugoszláviára 67 plébánia kb. 225 ezer kath. lélekkel.

A Romániához csatolt hiveknek mintegy 25%-a a magyar kisebbség tagja, 70% német, 5% szlovák.

1928. március 12-ig az egész csanádi egyházmegyét dr. *Glattfelder Gyula* csanádi püspök Temesvárról kormányozta. A püspök helyzete azonban Romániában folyton súlyosabbá vált s ezért kérésére a Szentszék a püspök joghatóságát a romániai és jugoszláv területre felfüggesztette és erre a két részre apostoli kormányzót állított. A bukaresti nuncius utján érkezett 2558. sz. 1923. február 17-én kelt szentszéki intézkedés a romániai rész élére, mint apostoli kormányzót *Pacha Ágoston* mesteroldalkanonokot, székesegyházi főesperest állította, aki a kormányzást 1923. márc. 12-én átvette.

1927. május 15-én *Dolci M. Angelo* bukaresti pápai követ *Pacha Ágoston* apostoli kormányzót a temesvári székesegyházban püspökké szentelte.

A változott viszonyoknak megfelelően az apostoli kormányzás területét új esperesi kerületekbe kellett osztani. Ez 1926-ban meg is történt, amikor 16 esperesi kerület állított be.

A püspökség élén *Pacha Ágoston* apostoli kormányzó áll.⁶⁾ Székhelye Temesvár. Káptalan: 8 tag. Teológiai liceum: 7 tanszékkal. Közigazgatási szervezete: 16 esperesi kerület, 160 anya-, 717 leányegyházzal. Lélekszáma: 462.402.⁷⁾

Az egész csanádi egyházmegyében 1919-ben 28 esperesi

⁶⁾ A bukaresti nunciatura rendelete szerint a konkordátum értelmében felállítandó temesvári új egyházmegye 1930. augusztus 15-én kezdi meg hivatalosan működését. A püspökség ideiglenes vezetését a bukaresti nunciatura dr. *Pacha Ágoston* c. püspökre ruházta.

⁷⁾ 1929. évi Schematismus Cleri 48 old.

kerület volt 248 anya- és 1067 leányegyházzal, 243 parochus-sal és 119 segédlelkésszel (káplán).

Parochusok száma 1927-ben 155, káplánoké 41.

Hitélet. A) Népmissziók. 1923-tól kezdve állandóan tartanak s különösen ezek a népmissziók lendítették fel az egyházmegye hitéletét. B) Ifjúsági egyesületek száma: 30.

Papnevelés ügye: az 1929–30. tanévben a kispapok száma 41, kik közül 37 Temesvárt végzi tanulmányait, 4 pedig külföldi egyetemeken.

B) *A csanádi egyházmegye iskolái.*

A) Lyceum 3. Német tannyelvű 1, magyar tannyelvű 2. Összesen 43 tanerővel, kik közül román 5, német 7, magyar 31.

B) Tanítóképző 2. (Német tannyelvű). Tanerő 21. (német).

C) Polgári középiskola (gimnázium) 11, melyből német 7, magyar 4. Tanerők száma 96. Ebből német 60, magyar 36.

D) Népiskola 85. Ebből német 61, magyar 17, szlovák 7. Összesen 195 tanerővel, kikből német 150, magyar 38, szlovák 7.

E) Kisdédóvoda 12. (német tannyelvű 11, magyar 1). Tanerők száma 17. Német 14, magyar 3.

Összesen 113 iskolából 24 magyar, 82 német, 7 szláv tannyelvű. 372 tanerőből magyar 108, román 6, német 251, szláv 7.

C) *A püspökség vagyoni helyzete:*

Az agrár-reform előtt 6995 hold erdeje és 431 hold szántója volt. Ezt mind elvették és helyébe adtak 300 hold erdőt és 174 hold szántóföldet. A káptalannak volt 3318 hold szántója, melyet teljes egészében kisajátítottak és helyébe semmit sem adtak. Voitek hitközség 78 hold szántójából csak 40 holdat, Magyarpécskán 50 hold papi földből 32 holdat hagytak meg.

A püspökség és a káptalan együttesen 10.744 hold ingatlanából 10.270 holdat sajátítottak ki, vagyis 95.58%-ot, megmaradt összesen 474 hold ingatlan.

3. A nagyváradai róm. kath. egyházmegye.

A) *Az egyházmegye szervezete.*

Székhelye Nagyvárad.

Az imperiumváltozáskor püspöke *gróf Széchenyi Miklós* volt. (1911–1923. dec. 1.) Halála után pedig apostoli kor-

mányzók: *Bjelik Imre* (1923–1927. május 9.) és *Mayer Antal* (1927.)

A trianoni békeszerződés kettévágta a nagyváradi egyházmegyét. Magyarországon maradt kb. 100 ezer hívője, Romániához csatolták kb. 80 ezer hívét, az egyházmegye székvárosával Nagyváradal együtt. 1927-ben 70 parochiája volt, 1929-ben Romániában 48 és Magyarországon 24. Káptalanjának 14 tagja van. A papneveldét végzetek közül 1918–1929. időközben 42-öt szenteltek pappá.

Közigazgatási szervezete: 3 főesperességből, 9 esperességből áll, melyhez 54 anyaegyház és 751 filia tartozik. Az anyaegyházak közül kizárólag magyar anyanyelvű 46, magyar-német 3, magyar-tót 5. Híveinek száma 80.671.

Lelkészek száma: 1919-ben 50 parochus és 8 káplán; 1929-ben: 51 parochus és 12 káplán. *Templomainak száma:* 60, köztük a kései barokk építészet egyik remeke: a nagyváradi székesegyház.

A Rómában 1927-ben kötött konkordátum a nagyváradi püspökséget a szatmárral aequo principaliter egyesítette, mely 1930 augusztus 15-iki joghatállyal veszi kezdetét.

B) *Iskolai szervezete.*

A) *Lyceuma* volt 1919-ben 2. Ezek megszűntek. A szilágyossomlyói minorita lyceum államivá lett, a nyárádi premonstrei lyceumot 1923. jan. 17-én beszüntette a román kormányzat.

B) *Tanító-, tanítónő-óvónőképzők.* 1919-ben 1 tanító-, 1 tanítónő- és 1 óvónőképzője volt. 1929-ben fennáll: 1 óvónő- és 1 tanítóképző.

C) *Gimnáziumok* (polgári iskolák) száma 1919-ben: 4, számukban nem állott be csökkenés.

D) *Népiskolák* száma 1919-ben 66 volt, 1929-ben 61.

E) *Óvodák* száma 1919-ben 5, 1929-ben 3.

C) *Népjóléti intézményei.*

1. *Szt. József árvanevelő.* Célja: a középiskolai szegény árva gyermekek tanítása. Fönntartója: a püspök, kanonokok s világiak által tett alapítványok s a püspökség. Segélyezettek száma: 1919. előtt 64, 1929-ben 15.

2. *Szt. László menedékház.* Célja: elaggottak támogatása. Fönntartója a Szt. László egyesület, a káptalan és a püspök. Segélyezettek száma 23.

3. *Apostolok háza,* elaggottak részére. Fönntartója a püspök és a káptalan. 1919. előtt 24, 1929-ben 8 eltartottal.

4. *Biharmegyei rk. „Erzsébet” árvaház,* árva leánygyer-

mekek részére. Fönntartója a Biharmegyei rk. Nőegylet. Eltart 27 árvát.

5. *Lujza Otthon*, elagott uri nők részére, akik csekély díjért teljes ellátásban és gondozásban részesülnek, fenntartója a Biharmegyei rk. Nőegylet. Segélyezettek száma 28.

6. *Cseléd Otthon*. Cselédeknek csekély díjért szállást és ellátást nyújt, elhelyezésükről gondoskodik. Fenntartója a Róm. kath. Nővédő. Segélyezettek száma: naponta szállást nyer 5, elhelyezést nyer 3.

7. *Szt. Ágnes Kör*. Ipari és keresk. leányalkalmazottak nevelése és támogatása részére. Fönntartja a Kath. Nővédő. Segélyezettek száma: 60.

8. *Szt. Margit Kör*. Célja: a cselédlányok vasárnapi foglalkoztatása. Fönntartja a Kath. Nővédő. Segélyezettek száma: 80.

9. *Szt. Vincze Egyesület*. Célja a szegények támogatása. Fönntartói az egyesületi tagok. Segélyezettek száma: 120.

10. *Bölcsőde*. Munkás szülők csecsemő gyermekeinek napközi otthona. Fönntartják a Szt. Vincéről elnevezett apácák. Naponként 150–200 csecsemőt gondoz.

D) Vallásos egyesületek.

1. Mária Kongregáció férfiak részére,	2 tagegyesülettel,	65 tag
2. Mária Kongregáció ifjuság részére,	4 tagegyesülettel,	153 tag
3. Mária Kongregáció nők részére	2 tagegyesülettel,	77 tag
4. Mária Kongregáció leányok részére	7 tagegyesülettel,	293 tag
5. Oltáregyesületek N.-várad közp.	20 tagegyesülettel,	1000 tag
6. Jézus Szive Társulat N.-várad közp.		1500 tag
7. Szivgárda, Szatmár központtal	4 tagegyesülettel,	270 tag
8. Férfiliga Nagyvárad		150 tag
9. Leányklub		20 tag
10. Katholikus Kör		271 tag
11. Katholikus Legényegylet		562 tag

E) Az egyházmegye vagyoni állapota.

I. *A püspökségnek* volt kisajátítás előtt: 45.548 hold mezőgazdasági birtoka, melyből 20 h. szőlő és gyümölcsös; erdőbirtoka 135.776 hold. Összesen 181.324 kat. hold.

Kisajátítottak a mezőgazdasági birtokából 45.428 holdat, erdőbirtokából pedig 134.016 holdat, összesen 179.044 holdat. Így a kisajátítás után 120 hold mezőgazdasági ingatlana maradt, melyből 20 hold szőlő és gyümölcsös, továbbá 1070 hold erdőbirtoka, összesen maradt tehát 1180 hold ingatlana.

II. *A székeskáptalannak* a kisajátítás előtt volt mezőgazdasági birtoka 22.364 hold 1437 □-öl és 31.145 hold 500 □-öl erdőbirtoka.

III. Az összesen 53.510 hold 337 □-öl birtokából kisajátítottak

21.824 hold 1397 □-öl mezőgazdasági és 27.460 hold 100 □-öl erdőbirtokot, összesen 49.284 hold 1497 □-öl területet s így a kisajátítás után 540 hold 40 □-öl mezőgazdasági birtoka (jobban mondva tanyahelyek, erdőőri lakok s azok udvarai) maradt, viszont megmaradt erdőbirtoka 3043 hold 1194 □-öl. Összes megmaradt birtoka tehát 3583 hold 1234 □-öl.

IV. *A papneveldének* a kisajátítás előtt 17 hold szőlője s gyümölcsöse és 422 hold 211 □-öl erdeje volt, mely utóbbit teljes egészében kisajátították, úgy, hogy egész vagyonát a 17 hold szőlő és gyümölcsös képezi.

V. *A plébániáknak* a kisajátítás előtt 2153 hold 14 □-öl mezőgazdasági és 85 hold erdőbirtoka volt, összesen 2238 hold 14 □-öl. Ebből 797 hold 699 □-öl terjedelmű mezőgazdasági birtokot sajátítottak ki, de kisajátítottak ezenfelül templomoktól 326 hold 997 □-öl szántót, 368 hold erdőt, hitközségektől 1450 hold 31 □-öl szántót és 50 hold 792 □-öl erdőt is.

Elvették tehát a püspökség ingatlan vagyonának 98.96 százalékát, a székeskáptalan ingatlanának 92.1%-át és a papnövelde ingatlanainak 96.12%-át, összesen – a plébániáktól eltekintve – az agrárreform előtti 235.273 hold 548 □-öl ingatlannak 97.39%-át (229.150 hold 108 □-ölet), meghagyva 6122 hold 440 □-öl ingatlant, mely háromnegyed részében erdő.

4. A szatmári róm. kath. egyházmegye.

A) Az egyházmegye szervezete.

Székhelye Szatmár. Az impérium átvételekor az 1928-ban elhunyt Boromisza Tibor volt a püspöke, a püspöki szék jelenleg betöltetlen.⁸⁾

Papnevelő intézetének tanárai államsegélyt nem kaptak. Papnövendékek száma: 1919–20. tanévben 33, az 1928–29. tanévben: 24. A papneveldét végzett növendékek közül az 1918–1929. időközben 64-et szenteltek pappá.

Káptalanának szervezete: 6 valóságos és 6 c. kanonok.

Közigazgatási szervezete: 7 esperesi kerület, 45 plébánia, 230 filia (leányegyház).

Lélekszáma:

1910-ben	67.351
1919-ben	71.583
1928-ban	64.685.

Nemzetiség szerint: magyar anyanyelvű 40.353, német anyanyelvű 24.049, szlovák anyanyelvű 283.

⁸⁾ Az aequae principalis unio joghatálya 1930. augusztus 15. napjával veszi kezdetét. Az 1930. július 16-iki 6456. sz. bukaresti pápai követségi határozat az egyenranguan egyesített egyházmegyék apostoli kormányzójává Szabó István szatmári káptalani helynököt nevezte ki.

Lelkészek száma:

	1919-ben	1929-ben
parochus	43	45
segédlelkész	20	22
Összesen	63	67

Templomainak száma 1929-ben: 54, harang: 113, orgona: 48.

B) *Népjóléti intézményei.*

1. *Árvaházak:* a) Az *Irsik leányárvaház* Szatmáron, az irgalmas nővérek vezetése alatt, 10 ingyenes növendékkel, akiket 32 hold földből és még 20 fizetéses növendékből tart el.

b) Az *Irsik fiúárvaház* Szatmáron 10 ingyenes növendékkel; beosztva a szatmári Püspöki konviktusba, ahol még 20 ingyenes növendéket 80 fizetéses növendékek járulékaiból és 64 hold földből tartanak el.

2. *Aggmenházak:* a) Az irgalmasrendi férfiszervezet aggmenháza 12 öreggel, akiket a szatmári katolikus Karitás tart el adományokból. (Szatmár.)

b) Az Irgalmas nővérek zárdájában lévő aggmenház 12 öreggel, akiket az apácázárda és a püspökség tart el. (Szatmár.)

c) A nagybányai aggmenház 6 öreggel, főntartója az alapítványi ház.

d) A máramarosszigeti aggmenház 12 öreggel, főntartója az alapítványi ház.

3. *Kórház:* Szatmáron az irgalmasrendi férfiszervezet vezetése alatt.

4. *Konviktusok:* a) A *Pázmány-konviktus*. 1884-ben létesült, kb. 60 növendék nyert benne ingyenes ellátást és nevelést. 1919 június 18-án a kir. kath. főgimnáziummal együtt ezt is elvette a román Kormányzótanács, jóllehet magánalapítás volt. A konviktusi kápolna felszerelését ismeretlen tettesek ellopták s a misemondó ruhák anyagát később rosszhirű nőkön látták.

b) A ma is működő *kis-konviktus*. Bár 26 hold földjéből az agrárreform rendjén 13 holdat kisajátítottak, 24 árva gyermek ingyenes ellátását szolgálja.

c) A *Püspöki konviktus*, melynek részére Boromisza püspök 170 ezer aranykorona költséggel emelt 150 növendék befogadására alkalmas új épületet. Azonban régi kitűzött célját nem szolgálja, mert alapítványi birtokából 536 holdat kisajátítottak, a megmaradt 64 hold legfeljebb 4 alapítványos növendék ellátására elegendő, de még így is 100 körül van a növendékek száma.

C) *Vallásos egyesületek:*

1. Oltáregylet (közp. Szatmár) 25 tagesület 550 tag.
2. Szent kereszt hadserege Kolozsvár központtal 8 tagesület 240 tag.
3. Szent Ferenc harmadrendje Kolozsvár központtal 2 tagesület 210 tag.
4. Róm. kath. Népszövetség Kolozsvár központtal 40 tagesület 4200 tag.
5. Róm. kath. Legényegylet Nagyvárad 7 tagesület 220 tag.
6. Róm. kath. Leányklub (Kolozsvár) 5 tagesület 110 tag.
7. Kath. Karitás (Szatmár) 1 tagesület 1200 tag.
8. Szent Cecil ének-zeneegylet 25 taggal.

D) *Iskolai szervezete.*

Az 1926–27. iskolai évben a szatmári róm. kath. püspökség hitvallásos jellegű oktatási intézetei a következők voltak:

1 magyar	tannyelvű	tanítóképző	11 tanerővel	28 növendékkel	
1 román	”	leánygimn.	17 tanerővel	254 növendékkel	
2 magyar	}	”	polg. iskola	20 tanerővel	163 növendékkel
1 román					
35 magyar	}	”	elemi iskola	91 tanerővel	6085 növendékkel
1 német					
1 magyar	”	óvoda	2 tanerővel	135 növendékkel	
46		iskola	141 tanerővel	6656 növendékkel	

Az 1919 január 1-i állapottal szembeváltás:

	1919	1929
polg. isk. tanárnőkészítő	1	–
tanítóképző	1	–
tanítónőkészítő	1	1
ovónőkészítő	1	–
leánygimnázium	3	2
fiuliceum	4	–
leányliceum	1	1
fiú elemi iskola	5	5
leány elemi iskola	5	5
vegyes elemi	38	30
óvoda	–	–
Összesen:	64	45

A szatmári róm. kath. püspöki főgimnáziumot annak az 500 magyar tanuló részére nyitották meg, kik a Kormányzótanács által 1920. szeptemberében birtokbavett kir. kath. gimnáziumból szorultak ki. Az intézetet Boromisza püspök abban az épületben helyezte el, melyet 1912-ben saját pénzén

vett meg egyházmegyéje részére. Ezt az épületet azonban a kolozsvári közoktatásügyi vezérigazgatóság az egyházmegyei hatóság minden értesítése nélkül elvette azon a címen, hogy az 1913. előtt a tanulmányi alap tulajdona volt s így a magyar kormány, mely ennek az alapnak csak kezelését látta el, nem volt jogosítva az eladásra. Az így minden tiltakozás ellenére elvett épületben a püspöki főgimnázium működését be kellett szüntetni. Az állam ellen indított per ma is folyamatban van.

A szatmári *kir. kath. főgimnáziumot*, melyet Pázmány Péter 1636-ban alapított, 1919 jun. 18-án a román kormányzat elvette.

A *szatmári fiutánítóképző intézet* épületét bírósági ítélet alapján elvették. A per folyamatban van.

A *nagykárolyi és máramarosszigeti román. kath. gimnáziumok* épületét karhatalommal elvették.

A *8 kincstári román. kath. elemi iskolát* karhatalommal elvették.

E) A püspökség vagyoni helyzete.

I. A román területre jutott *45 plebániának* az agrárreform előtt 1832 hold ingatlana volt, melyből kisajátítottak 532 holdat s így 1300 hold birtoka maradt.

II. A püspökség birtokai 46 hold szőlő és lanka kivételével mind Magyarország területére estek. A 46 holdat a kisajátítás nem érintette. A püspökség az *aeque principalis unio* következtében nem szűnven meg, tehát joga volna 100 hold illetményre. Igényét bejelentette, azonban az agrártörvény szerinti járandóságát maig sem kapta meg

III. A püspöki és Irsik konviktus alapítványának 664 hold ingatlanából kisajátítottak 536 holdat, megmaradt 128 hold.

IV. Jogosulatlanul visszatartott a kormányzat az agrártörvény szerint a püspökséget megillető 100 holdon kívül: a templomoktól 410 holdat, a kántoroktól 120 holdat, az iskoláktól 640 hold ingatlant.

5. A szerzetes-rendek.

Románia és a Szentszék között 1927 május 10-én megkötött konkordátum XVII.-ik szakasza a szerzetes-rendekről és kongregációkról a következőképpen intézkedik:

„1. A királyság területén jelenleg meglévő szerzetes-rendek és kongregációk tartományi főnökeinek és tagjainak román állampolgároknak kell lenniök és az országban kell lakniök.

2. A szerzetes-rendeknek és kongregációknak, mint

ilyeneknek az állam elismeri a jogi személyiségét, ha az érvényben lévő törvények feltételeinek megfelelnek.

3. A szerzetes-rendek és kongregációk jövedelmeit a jötevők, (adományozók) akaratának és a vallásos intézet céljának és természetének megfelelően kell szétosztani.

4. Új szerzetes-rendek és kongregációk letelepedhetnek Romániában s a jelenleg itt lévők új házakat nyithatnak, de csakis a Szentszék és a királyi kormány (közös megegyezéssel) adott engedélyével”.

Ezek az intézkedések összhangban vannak az 1928. évi vallásügyi törvény 36. szakaszával.

Ezen az alapon ezidőszerint Romániában az alább felsorolt szerzetes-rendek működnek. Ezek a szerzetes-rendek mind itteni történelmi multjuk, mind személyi összetételük eredményeképpen tulnyomóan magyar jellegűek.

Férfi szerzetes rendek: 1. Piaristák (Rendtartomány székhelye Kolozsvár), 2. Ferencrendiek (Provinciális székhelye Medgyes). 3. Jezsuiták (Rendtartomány székhelye Szatmár). 4. Premontreiek (Rendfőnökség Nagyvárad). 5. Minoriták (Rendfőnökség Arad). 6. Irgalmasok (Rendfőnökség Temesvár).

Női szerzetes rendek: 1. Orsolya nővérek (Fejedelemsasszony székhelye Nagyszeben). 2. Paulai Szent Vince irgalmas nővérek (Központi ház Nagyvárad). 3. Ferencrendi nővérek (Rendtartomány székhelye Petrosény). 4. Miasszonyunkról elnevezett iskolanővérek (Rendfőnökség Kolozsvár). 5. Szatmári irgalmas nővérek (Rendfőnökség Szatmár).

A szerzetesrendek rendházainak és rendtagjainak számában történt változásokat az alábbi táblázat mutatja.

	A rendházak száma		A rendtagok száma	
	1919	1929	1919	1929
1. Piaristák	4	4	53	35
2. Ferencrendiek	24	27	134	198
3. Jezsuiták	2	3	29	36
4. Premontreiek	2	2	22	13
5. Minoriták	8	6	49	22
6. Irgalmasok	2	2	6	6
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	42	44	293	310
1. Orsolya nővérek	1	1	39	41
2. Paulai Szt. Vince irg. nővérek	12	13	102	136
3. Ferencrendi nővérek	15	17	?	283
4. Miasszonyunkról elnevezett isk. nőv.	32	21	634	474
5. Szatmári irg. nőv.	15	20	259	273
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	75	72	1034	1207
Összesen:	117	116	1327	1517

Az alábbiakban a szerzetesrendek működését egyenként ismertetjük.

A) FÉRFI SZERZETES RENDEK.

1. A kegyes tanítórend (piaristák).

Az ifjuság valláserkölcös és tudományos képzésére szolgáló rendnek a trianoni béke által Romániához csatolt területen működő négy rendháza (Kolozsvár, Máramarossziget, Nagykároly és Temesvár) a magyar provinciától történt elszakítás után a Szentszék 3505–921. sz. dekrétuma alapján 1921-ben viceprovinciává, 1925 júliusában pedig a Szentszéknek a rendi generálishoz intézett 164–925. sz. dekrétuma alapján önálló romániai rendtartománnyá szervezkedett.

A rendházak száma	1919. jan. 1-én:	4.
	1929. jan. 1-én:	4.

A rend tagjainak száma	1919. jan. 1-én:	53.
	1929. jan. 1-én:	35.

A rend intézményeinek sorsát az 1919–1920 években az alábbi adatok világítják meg:

1. *A kolozsvári róm. kath. főgimnázium* (alap. 1776.) növendékeinek száma 1919. jan. 1-én: 744, az 1928/29. tanévben: 343. Tannyelve: magyar.

2. A kolozsvári *Kalazantinum*, hittudományi és tanárképző intézet a rend papnövendékei számára. Létesült 1922-ben, 1929-ben 9 növendéke volt.

3. *A máramarosszigeti róm. kath. főgimnázium*. Alapították 1730-ban. A főgimnázium épületét 1920. augusztus 25-én elrekvirálták. Azóta román liceum. A rend saját épületéért bért nem kap. Növendékeinek száma 1919-ben 333.

4. *A rendi ujoncnevelő intézet* Máramarosszigeten. Létesült 1922-ben. Növendékek száma 6.

5. *Nagykárolyi róm. kath. főgimnázium*. Alapította 1725-ben gróf Károlyi Sándor. A család az alapító kegyur jogait és kötelességeit időközben Nagykároly városának adta át a rend kikötéseinek figyelembevételével. Nagykároly város az intézetet a rend megkérdezése nélkül 1923 június 11-én a román államnak adta át. Jelenleg állami leánygimnáziummá alakult.

6. *Nagykárolyi róm. kath. plébánia*.

7. *Róm. kath. elemi fiu- és leányiskola*. Tannyelve magyar. Növendékeinek száma 1919-ben 562, 1929-ben 360.

8. *Temesvári római katolikus főgimnázium*. Alapítva 1788-ban. Tannyelve 1925. óta fokozatosan román. Növendékeinek száma 1919-ben 702, 1929-ben 264.

9. *Finevelő intézet*. Növendékeinek száma 1919-ben 90, 1929-ben 46.

2. A Szent Ferencrend (franciskánusok).

Néppásztorációt és tanítást szolgáló rend. Az erdélyi Szt. István rendtartománynak 1919-ben 24, 1929-ben 27 rendháza volt. (a 3 többletet a magyarországi Kapisztrán rendtartománytól csatolták 1924-ben az erdélyihez).

A rend tagjainak száma:

fölszentelt pap	1919-ben:	62,	1929-ben	69,
papnövendék	1919-ben:	26,	1929-ben	53,
kisegítő testvérek	1919-ben:	46	1929-ben	76.
Összesen:	1919-ben	134;	1929-ben	198.

1919-ben *plébániákat* vezettek: Mikeházán, Alvincen, Vajdahunyadon, Déván, Désen, Medgyesen, Fogarason, Szászvároson, Szász-Sebesen, Marosszentgyörgyön, Torockószentgyörgyön, Széken, Kőhalomban és Körösbányán, összesen 14 helyen. *Elemi iskoláik* voltak: Székelyudvarhelyen, Vajdahunyadon, Déván, Désen, Medgyesen, Fogarason, Szászvároson és Marosvásárhelyt. Új elemi iskolákat létesítettek: Esztelneken, Szamosujváron, Kőhalmon és Körösbányán. Számuk: 12. Vegyes *polgári iskolákat* létesítettek: Medgyesen, Vajdahunyadon, Szászvároson és Marosvásárhelyt. Számuk: 4. A szászvárosi mellett bennlakás is volt. Kath. *főreáliskolát* állított be Déván a megszűnt állami főreáliskola helyébe. Ugyancsak Déván magyar *kereskedelmi iskolát* létesített.

1929-ben a *plébániák* száma: 14. Az *elemi iskolák* száma: 10, (az esztelneki megszűnt, a székelyudvarhelyit a rend önként adta át az egyházközségnek). *Polg. iskola:* –; *Kath. főreáliskola:* –; *Kereskedelmi iskola:* –; 1929-ben engedélyt nyert Fogarason magyar kisdédóvó megszervezésére, mely az 1929/30. tanévben nyílt meg. A rend ismét az intenzív néppásztorálás felé fordult s szóval és tettel szolgálja a nép vallásos életének emelését falusi és városi missziók, lelki gyakorlatok tartásával és a sajtóval. Ezt a célt szolgálja a Szent Kereszt Hadsereg nevet viselő vallásos szervezet, közel 60 ezer taggal. A rendi nevelést szolgálja az 1928-ban megnyílt székelyudvarhelyi Szerafikum az alsóbb-, a csiksomlyói középfoku oktatási és a vajdahunyadi hittudományi iskolája. Ujoncháza Medgyesen van.

A rendnek Kolozsvárt saját nyomdája van, mely az imakönyveken és naptárokon kívül a Hírnök c. szépirodalmi, a Katholikus Világ c. néplapot és a Szent Kereszt c. lapot adja ki. Folyóirataik lappéldányszáma 95–100 ezer közt mozog.

3. A Jézustársasági atyák (jezsuiták).

A rend 1919-ben az ifjuság nevelésével és lelkipásztorkodással foglalkozott. Elszakítottván a magyarországi rendtartománytól, önálló provinciává alakult, melynek székhelye Szatmár, ahol ujoncháza is van. Az agrárreform a rend birtokainak nagy részét elvette, (a szatmármegyei Zsadány községben pl. 600 holdból mindössze 30 holdat hagytak meg.) Ezzel megszűnt a lehetősége annak, hogy a szatmári püspöki konviktusban 40 középiskolai tanuló ingyen ellátásban részesüljön.

Jelenleg a rend a középiskolába járó növendékeit Romániában taníttatja, a filozófiai és teológiai tanulmányokat külföldön végezteti velük. A páterek jelenleg lelkipásztorkodással, népmissziók tartásával, lelkigyakorlatok adásával foglalkoznak. Vezetik a Jézus Szive Gárdája gyermekszervezetet, amely egész Erdélyre kiterjed s melynek rendes hetilapja is van „Sziv” címmel. Vezetnek ezenkívül 15 Máriakongregációt.

A jezsuita rendházak száma e területen	1919-ben:	2.
	1929-ben:	3.
E rendházak keretében működő tagok száma	1919-ben:	29.
	1929-ben:	36.

4. A premontrei kanonokrend.

A rend 1919-ben az ifjuság oktatását és nevelését végezte. Főgimnáziumát, a 863 növendékes nagyváradi premontrei kanonokrendi intézetet 1923. január 17-én bezáratta a kormányzat s azóta megszűnt működni. (Min. Instr. Directoratul Gen. Cluj 37311/1922. Secția IV. sz. rendelete). A premontrei rend tulajdonát képező, 1574-ben megnyitott liceum épületét, szertárát, könyvtárait több ízben megkísérelték a hatóságok elvenni. Így 1923. április 7-én a főgimnázium épületét a nagyváradi rendőrség zár alá helyezte, lepecsételte, majd 1923. április 25-én a nagyváradi lakáshivatal 378/1923. sz. végzésével egy román liceum részére elrekvirálta. Ezt a nagyváradi törvényszék föloldotta. Az iskola törvénytelen bezárása miatt a rend a Curtea de Casația-hoz panaszt adott be még 1923-ban (2843/1923. sz. a.), mely ügyben a három ízben kitűzött tárgyalás más-más okok miatt mindig elmaradt. 1928. február 21-én pedig a közoktatásügyi miniszter kérésére a legfelsőbb bíróság a panaszeljárást megszüntetnek mondotta ki. (S. III. 2843/1923. sz. a.). A panaszjog fenntartása végett 1928. március 21-én újra kérte a rend a közoktatásügyi minisztériumtól a bezárási rendelet hatálytalanságát s mert az elintézés nem történt meg, 1928. május 19-én beadta

(S. I. 443/1928. sz. a.) a nagyváradai Táblához a közigazgatási panaszt. Ez máig elintézetlen maradt.

Jelenleg a rendnek a lelkipásztorkodás a főfoglalkozása és 2 plébániát vezet.

Az itteni rendházak száma 1919-ben 2 és 2 plébánia, 1929-ben 2 és 2 plébánia.

E rendházak keretében működő tagok száma 1919-ben 22 és 2 plébános, 1929-ben 13 és 2 plébános. A rendfőnökség székhelye Nagyvárad.

5. A minoriták.

A minoriták rendjének Romániában 1919-ben 8, jelenleg 6 rendháza működik. E rendházak keretében 1919-ben 49, 1929-ben 22 tag funkcionált. Az ifjúság oktatását és nevelését, ezenkívül pedig a lelkipásztorkodást végezték a rend tagjai 1919-ben 4 plébánián.

1919-ben a 178 növendékes szilágysomlyói főgimnáziumon kívül ugyanott 78 növendékes elemi iskolát tartott fenn. Azonban a román kormányzat a rend tulajdonát képező főgimnáziumi épületet teljes felszerelésével lefoglalta és a magyar oktatást 1923-ban beszüntette. Az elemi iskolát pedig az egyházmegyei főhatóság vette át.

1929-ben 5 plébániája van: Aradon (Ötvenes és Sofronyapuszta filiákkal), Kézdivásárhelyen (Oroszfalu filiával), Nagyenyeden, Lugoson és Giróttótfalun. Nagybányán van a rend teológiai iskolája 9 teológiai növendékkal és ellátja az ottani aggmenházat alapítása óta, ami 1668-ban történt. Kolozsvári rendházát, templomát és ingatlanát a szentszék utasítására a gör. kath. románok birtokába kellett átadnia. Marosvásárhelyt működik a rendi noviciátus 1926. óta, 6 ujonc növendékkal.

Aradi rendfőnökségén adja ki a Vasárnap c. szépirodalmi lapot. Itt saját nyomdája működik. Kulturháza, mely ugyancsak 1919. után keletkezett, minden dicséretet megérdemel. Ugyancsak kulturházat létesített 1928-ban Lugoson is, ahol a tulajdonát képező egyik bérházban lévő lakást alakította át erre a célra.

6. Az irgalmasok⁹⁾ (Istenes szent János betegápoló rendje)

saját tulajdonukat tevő s a rend vezetésére bizott kórházakban (Szatmáron és Temesvárt) a betegek testi és lelki ápolásával és gondozásával foglalkoznak, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül. Ide számítva nemcsak a szó szoros értelmében vett „betegeket”, de az aggot, rok-

⁹⁾ A temesvári rendház és rendfőnökség adatai adatgyűjtésünk lezárásáig nem érkeztek be.

kantakat, valamint a támogatásra szoruló szegényeket is. – Minden rendházához nyilvános jellegű gyógyszerár tartozik.

Az irgalmasok szatmári rendházépületében nyer elhelyezést a Hám János néhai szatmári püspök által 1834-ben alapított kórház és szegény öregek menháza, a földszinten pedig nyilvános kápolna „Sarlós Boldogasszony” tiszteletére felavatva. A szatmári irgalmasrendű kórházban 1919-ben 202 beteg, 1929-ben pedig 14 beteg nyert ápolást, a kórházi ápolási napok összege 1919-ben 4.476, 1929-ben pedig 6.297 volt. Ezidőszerint 18 agg nőt tart el a menház és 14 kórházi ágy áll teljes felszereléssel rendelkezésére.

B) NŐI SZERZETES RENDEK.

1. **Az Orsolya nővérek** hivatása a tanítás és nevelés, 1919-ben egy önálló (anyaház nélküli) rendházuk volt 39 működő taggal, 1929-ben ugyancsak egy rendházukban 41 működő tagjuk volt. A fejedelemasszony székhelye Nagyszeben.

Az Orsolya nővérek vezetése alatt 2 iskola állott és áll jelenleg is: 1. A „Sancta Ursula” elemi leányiskola 4 osztálylyal, melynek 1919-ben 174, 1929-ben 208 növendéke volt 2. A „Sancta Ursula” 3 osztályos leánygimnázium, mely 1919-ben mint polgári iskola 148, 1929-ben mint gimnázium 96 növendéket tanított. Mindkét iskola tannyelve német.

Az Orsolya nővérek mindkét iskolájának magyar tagozatát a román kormányzat 1924-ben beszüntette (37.796/1924. sz. rendeletével).

2. **Paulai Szent Vince Szeretet Leányai** (irgalmas nővérek rendje.) Főfoglalkozása a betegápolás, szegények, elaggottak és árvák gondozása, bölcsődék, napközi otthonok vezetése és a tanítás. 1922-ben létesült Nagyvárad székhellyel az önálló romániai tartomány, addig a magyar rendtartományhoz tartoztak itteni rendházaik, melyeknek száma 1919-ben 12 volt, 102 nővérrel. 1929-ben a rendházak száma 13, tagjainak száma pedig 136.

1919-ben a Szent Vince nővérek a következő intézeteket vezették: 1. Az aninai bányakórházat; 2. Bélfenyéren magyar tannyelvű óvodát és elemi iskolát, melyeknek 1919-ben 140–150, 1929-ben 160–170 növendéke volt; 3. Csiksomlyón árva- és szeretetházat; 4. Máriaföldén német tannyelvű óvodát és elemi iskolát; 5. Nagykomlóson német tannyelvű óvodát, elemi- és háztartási iskolát; 6. A nagyváradai Immakulata intézetet, melyben bölcsőde, óvoda, elemi és polgári iskola, óvónőképző intézet van, tannyelvük magyar, 1919-ben 1107, viszont 1929-ben 386 növendékkal; 7. A nagyváradai Apostolházat (elaggottak otthona), mely 1922-ben megszűnt;

8. A nagyváradi Szent László menedékházat; 9. A nagyváradi Szent Vince intézetet, melyben magyar tannyelvű bölcsőde, óvoda, elemi és polgári iskola van, 1919-ben 882, 1929-ben már csak 400 növendékkel; 10. A nagyváradi-velencei magyar tannyelvű bölcsődét, óvodát és elemi iskolát, 1919-ben 409, most csak 280 növendékkel; 11. A resicai bányakórházat, melyben jelenleg már világiak ápolnak; 12. A szentjobbi magyar tannyelvű elemi iskolát, melynek 1919-ben 80–100, jelenleg 60–70 növendéke van.

1919. óta a fenti intézményeken kívül működésük körébe vonták: 1. A csikszeredai közkórházat, melyet 1925-ben vettek át a világiaktól; 2. Az 1926-ban megnyitott csikszeredai dr. Hirsch-szanatóriumot; 3. Az 1928-ban megnyitott marosvásárhelyi szanatóriumot és 4. Az 1927-ben világiaktól átvett nagyváradi tüdőbeteg szanatóriumot.

3. **A Szent Ferencendi nővérek** tanítással, betegápolással, árvaházak vezetésével, szemináriumokban és nevelőintézetekben háztartás vezetésével foglalkoznak. A rend provinciája 1922-ben Petrosényben alakult meg, addig a magyarországi tartományhoz tartoztak az itt lévő rendházak, melyeknek száma 1919-ben 15 volt, viszont 1929-ben 17, a kötelékükhöz tartozó nővérek száma pedig 283.

Működésük felölelte: 1. A nagyszebeni tan- és nevelőintézetet, ahol 1919-ben 201, viszont 1929-ben 148 növendék volt beiratkozva; 2. A brassói róm. kath. polgári leányiskolát, mely megszűnt és az elemi leányiskolát (1919-ben 206, 1929-ben 152 növendékkel); 3. A marosvásárhelyi róm. kath. polgári és elemi iskolát (1919-ben 178, 1929-ben 124 polg. isk. növendékkel); 4. A szilágysomlyói polg. és elemi leányiskolát; 5. A petrosényi polg. leány- és elemi iskolát (1919-ben 589, 1929-ben 280 növ.); 6. A hátszegi róm. kath. elemi iskolát; 7. A sepsiszentgyörgyi árvaházat és elemi iskolát; 8. A szamosújvári árvaházat; 9. A kolozsvári egyetemi klinikát; 10. A nagyváradi megyei kórházat; 11. A nagyváradi gyermekkórházat; 12. A petrosényi társulati kórházat; 13. A petrosényi kincstári kórházat; 14. A vulkáni társulati kórházat; 15. A nagyváradi Szent József fiuinternátust; 16. A gyulafehérvári papnevelőt; 17. A bukaresti róm. kath. Szemináriumot.

4. **A Miasszonyunkról elnevezett iskolanővérek** rendje tanítással foglalkozik. 1923-ig a Temesvárt székelő rendtartományhoz, 1923. óta a temesvári központtal megalakult romániai rendtartományhoz tartozik a jelenlegi 21 rendház. 1919-ben az e területen működött rendházak száma 32 volt, 634 nővérrel. A nővérek száma 1929-ben 474 volt.

Működésük felölelte: A kolozsvári Mariánus leányliceumát és 2 elemi leányiskoláját; a dési róm. kath. elemi

iskolát a szorosán vett Erdélyben; az aradi, temesvár-gyárvárosi és lugosi magyar tannyelvű, a temesvár-józsefvárosi román tannyelvű, valamint a temesvári apostoli kormányzóság területén működő következő német tannyelvű intézeteket: 2 tanítóképzőt, 7 középiskolát, 61 népiskolát és 11 kisdudóvódát. Nevelésük alatt 1919-ben 17.429, viszont 1929-ben 5772 növendék állott.

5. **A szatmári irgalmas nővérek kongregációja** főnállásának éve 1842. óta tanítással, betegápolással, árvák, aggok és szegények gondozásával foglalkozik. 1919-ben a Romániához csatolt területen 15 rendházuk volt 259 nővérrel, majd a trianoni béke után Szatmár székhellyel megalakult romániai rendtartományuk, melyben 1929-ben 20 rendházban 273 nővér végezte áldásos munkáját.

Működésük területe: 1. A szatmári elemi leányiskola, magyar tannyelvű, 1919-ben 330, 1929-ben 135 növendékkal; 2. A szatmári párhuzamos elemi leányiskola, magyar tannyelvű, 1919-ben 120, 1929-ben 124 növendékkal és ma 3 tanerővel; 3. A szatmári polg. leányiskola, magyar tannyelvű, 1919-ben 296 növendékkal, melyet azonban 1926. szept. 1-én a liceum magyar tagozatába olvasztottak be. 4. Magyar és román tagozatu szatmári leányliceum, mely 1918-ban nyílt meg 2 osztállyal 78 növendékkal, jelenleg 270 növendéke van, tannyelve a román tagozaton román, a magyar tagozaton magyar; 5. A szatmári óvónőképző, melynek nyilvánossági jogát a kormányzat elvette s így megszűnt; 6. A magyar tannyelvű szatmári elemi tanítónőképző 1919-ben 220, 1929-ben 160 növendékkal; 7. A működési engedélyétől megfosztott s így megszűnésre ítélt szatmári polgári tanítónőképző; 8. A szatmári óvoda, melynek 1919-ben 194, 1929-ben 160 növendéke volt; 9. A szatmári katonalányok internátusa, melyet a közös hadsereg tartott fenn. Ez az intézet az alap megszűntével beszüntette működését; 10. A szatmári varroda, paplan és matrácműhely 30–40 tanulónövendékkal; 11. A szatmári továbbképző intézet nyelvekben, rajzban és kézimunkában; 12. A szatmári Lámpabél és Szalaggyár a vezetőkön kívül 21 munkással; 13. A szatmári Irsik árvaház jelenleg 13 növendékkal; 14. A szatmári állami kórház; 15. A brassói szemkórház; 16. Az erdődi magyar tannyelvű s így megszűnésre kényszerített óvoda, melynek helyén jelenleg nyári menhely létezik, továbbá az erdődi elemi leányiskola, mely román tannyelvű, jelenleg 92 növendékkal; 17. A felsőbányai magyar nyelvű (már megszűnt) óvoda és jelenleg 193 növendékes felsőbányai magyar tannyelvű elemi iskola; 18. A gyergyószentmiklósi árvaház; 19. A gyergyószentmiklósi magyar tannyelvű óvoda 1919-ben 130, 1929-ben 147 növendékkal; 20. A gyergyószentmiklósi elemi leányiskola

magyar tannyelvvel 1919-ben 276, 1929-ben 213 növendékkel; 21. A gyergyószentmiklósi polgári leányiskola (magyar tannyelvű), 1919-ben 160, 1929-ben 138 növendékkel; 22. A gyergyószentmiklósi varróiskola 20 növendékkel; 23. A gyergyószentmiklósi továbbképző 21 növendékkel; 24. A gyulafehérvári magyar tannyelvű 46 növendékes óvoda; 25. A gyulafehérvári magyar tannyelvű (1919-ben 211 növ.), 1929-ben 70 növendékes elemi iskola; 26. A gyulafehérvári magyar tannyelvű (1919-ben 131 növendékes), 1929-ben 70 növendékes polgári iskola; 27. A kolozsvári magyar tannyelvű szentpéteri óvoda 170 növ.; 28. A kolozsvári Szent Antal árvaház; 29. A kolozsvári aggház; 30. A kolozsvári Báthory-Apor fiuinternátus gazdasági vezetése; 31. A máramarosszigeti magyar tannyelvű (1919-ben 233 növ.), 1929-ben 113 növ. elemi iskola; 32. A máramarosszigeti román tannyelvűvé lett (1919-ben 301 növ.), 1929-ben 79 növ. polgári iskola; 33. A máramarosszigeti állami kórház; 34. A nagykárolyi magyar tannyelvű (1919-ben 360 növ.), 1929-ben 220 növ. elemi iskola; 35. A nagykárolyi árvaház, melyet a Nőegylet tartott fenn, azonban időközben megszűnt; 36. A nagykárolyi szanatórium; 37. A sepsikőröspataki magyar tannyelvű (1919-ben 45 növ.), 1929-ben 62 növendékes óvoda; 38. A sepsikőröspataki magyar tannyelvű (1919-ben 107 növ.), 1929-ben 143 növendékes elemi iskola; 39. A sepsiszentgyörgyi állami kórház; 40. A székelyudvarhelyi 114 növendékes magyar nyelvű óvoda; 41. A székelyudvarhelyi magyar tannyelvű (1919-ben 161 növ.), 1929-ben 143 növendékes elemi iskola; 42. A székelyudvarhelyi 1919-ben 74 növendékes, később helység hiánya miatt megszűnt polg. iskola; 43. A turterebesi vegyes népiskola, melynek 1929-ben 150 növendéke volt, (1919-ben nem a nővérek vezették).

6. Az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetség.

Az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetségnek, mint annyira más intézményünknek gyökere a világháború előtti időkre nyúlik vissza. A magyar katolicizmus legjobbjainak, többek között Prohászkanak agitációjára 1908-ban alakult meg a Katolikus Népszövetség, a nép szellemi, erkölcsi, társadalmi és gazdasági érdekeinek előmozdítására s a katolikus világnézetben való megerősítésére. Nagy népszerűségnek örvendettek évente kiadott naptárai, havi füzetei, röpiratai. Voltak központi és sok vidéki népirodája, hol a nép fiai ingyen kaptak megbízható tanácsot, ügyes-bajos dolgaikban. Ennek a Népszövetségnek 310 ezer tagja volt a kommunizmus kitörésekor. A kommunizmus bukása után Prohászka püspök elnöklete alatt Ernszt Sándor vezérigazgató vezetésével szervezkedett újra Magyarországon.

Erdélyben igen sok népszövetségi tagozat alakult mindjárt a legelső években és ezek folytonosan erősödve, szépen működtek 1918-ig. Az egyszerre központ és irányítás nélkül maradt népszövetségi tagozatok és más jótékony célu egyesületek összefogására és egységes irányítására 1921-ben kezdenek folyni a tanácskozások. Ezek vezetője Dr. Farkas Lajos egyetemi tanár, kit azonban hirtelenül bekövetkezett halála megakadályozott a további tevékenységben. Az általa összehívott alakuló közgyűlés 1921. június 14-én kimondja, hogy megalakítja az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetséget, hogy a katolikus egyesületek egy nagy szövetségbe tömörülve, fokozzák az itt élő katolikusok között az egyházukhoz való hűséget, az összetartást és az evangélium szellemében végzendő szociális munkában tervszerűen tömörítsék a katolikus társadalom erkölcsi és anyagi erőit. Ez a program a szükségnek megfelelően bővebb, mint a régi Népszövetségé. A következő évben sikerült a belügyminiszteri jóváhagyást megszerezni az alakuláshoz azon feltétel alatt, hogy „a politikai kérdések tárgyalása kizáratik”. Az így jóváhagyott alapszabályok alapján kezdődik meg a helyi tagozatok újraélesztése és újak alakítása. A munka nehezen ment. Félelem, közömbösség és bizalmatlanság dolgoztak a szervezkedés ellen. Az eredményeket csak annak lehet köszönni, hogy sok igazán kiváló ember állott a mozgalom szolgálatában. A Nagyváradon tartott katolikus nagygyűlés növelte a lelkesedést. Az aradi nagygyűlésen pedig „jóleső érzéssel lehetett tapasztalni, hogy a katolikusok megszervezésének mozgalma s különösen annak nagygyűlési megnyilvánulása túlnőtt az egyéni akciók keretein és senkinek sem lehet oka a távolbamaradásra és tartózkodásra”. (Egy beszámoló jellemzése). Mégis csak az 1926. év ősze az állandóan tartó izmosodás kezdete.

Az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetségnek jelenleg huszezer tagja van százhetven tagozatban. Ezenkívül több ifjúsági és legényegylet tartozik hozzá. A központ eddig öt országos jellegű katolikus nagygyűlést rendezett, a legutóbbit Kolozsvárt. Ezek kihatása az önbizalom és összetartás fejlesztésére nézve felbecsülhetetlen érték. 1928. óta évente gazdag tartalmu naptárt s negyedévenként népies füzeteket ad a tagoknak. A központi iroda állandóan irányítja a helyi tagozatok tevékenységét, de egyes tagoknak is szolgál felvilágosítással, tanáccsal, segítséggel ügyes-bajos dolgaikban. A helyi tagozatok működése a helyi viszonyok szerint a legváltozatosabb képet mutatja. A nép művelése, önképző előadások és műsoros összejövetelek rendezésével, dalárdák és fűvös zenekarok szervezésével kiegészíti azt a kulturális munkát, melyet iskoláink anyagi és erkölcsi támogatása és

sokszor egyes kiválóbb növendékek taníttatása képez. Ezenkívül minden szervezet végez szociális és karitatív jellegű munkát. Több vidéki központban működik népiroda, mely jogi tanácsokkal szolgálja a nép érdekeit s egyéb irányú segítséget is közvetít (pl. ingyenes, orvosi kezelést). A népszövetségi tagozatok évente ünnepélyes keretben ülik meg Krisztus Király ünnepét, amely XI. Piusz pápa szociális programját fejezi ki. A krisztusi törvények uralomra segítése az egyéni és társadalmi élet egész vonalán: Krisztus, békéje, Krisztus országában.

Az Erdélyi Róm. Kath. Népszövetség ügyeinek közvetlen intézője, a végrehajtás munkájának közvetlen irányítója és ellenőrzője az intéző bizottság. Ennek munkálkodása révén alakult meg legutóbb az Erdélyi Katholikus Akadémia s a katolikus vallásu egyetemi hallgatókat magába foglaló egyetemi szakosztály. Az intéző bizottság figyelmé kiterjed minden katolikus vallási, kulturális, szociális ügyre s havi gyűlésein minden fontos ügyet megtárgyal. Tagjai az egyházmegyék és szerzetesrendek képviselői és választott tagok. Az intéző bizottságnak és általában az egész Népszövetségnek elnöke Betegh Miklós v. b. t. t., alelnökök Dr. Gyárfás Elemér, Zomora Dániel, Imrik S. Zoltán, Ilosvay Lajos, Dr. Schlagaetter Nándor, Dr. Metzger Márton, Dr. Jakabffy Elemér. Ügyvezető igazgató Sándor Imre. Jogtanácsos Dr. Bartha Ignác, pénztáros László Endre. Szakosztályelnökök Dr. Lestyán Endre, Dr. Némethy Gyula és Balázs Ferenc. Ezekkel együtt az intéző bizottságnak 47 tagja van. Az egész Népszövetségnek védnökei az erdélyi róm. kath. egyházmegyék püspökei.

Az egyes egyházmegyék esperesi kerületeiben, szükség szerint több kerületben kerületi bizottságok alakulnak az intéző bizottság mintájára s bizonyos mérvű decentralizáció céljából. E bizottságok alakítása még nincs befejezve. Főleg ezek munkakörébe tartozik a vidékenként megtartandó katolikus napok szervezése, melynek jelentősége vidékenként ugyanaz, mint az országos katolikus nagygyűlése.

Az Erdélyi Róm. Katholikus Népszövetség központja Kolozsvár. Központi irodája az Erdélyi Róm. Kath. Státus épületében (Szentegyház-ucca. – Str. Iuliu Maniu 5) van.

VI.

A romániai református egyház.

A romániai református egyház egyeteme a két református egyházkerület között olyan természetű közjogi kapcsolatnak a létesítését jelenti, mint aminő a régi Magyarország ref. egyházának 5 kerülete között állott fenn. A két romániai ref. egy-

házkerületet összefogó egyetemes egyház közös törvényhozó szerve a *zsinat*, közös kormányzati orgánuma pedig a zsinati állandó bizottság. Ezeknek a szervezeteknek megalakítása azonban csak akkor vált lehetségessé, amikor a királyhágómelléki ref. egyházkerület végleges megalakulása és az állami elismertetése megtörtént.

A két ref. egyházkerület unióját elvileg az 1926. december 16-iki nagyváradi és az 1927. augusztus 15-iki kolozsvári egyházkerületi közgyűlések mondották ki. Majd midőn a zsinat összehívásának akadályai elhárultak, azt 1929. június 9-ére hívta össze a két egyházkerület elnöksége a kultuszminister jóváhagyása után. A zsinat a megalakulás alakszerűségei után elnapolta magát.

A romániai református egyház két kerületét a következőkben ismertetjük.

1. Az Erdélyi Református Egyházkerület.

A) Az egyházkerület szervezete.

Székhelye: Kolozsvár.

Püspöke: 1919-ben Nagy Károly (1918. febr. 20–1926. febr. 16.), jelenleg dr. Makkai Sándor (1926. április 17-től).

Egyházkerületi főgondnokai: 1919-ben Zeyk Dániel (1898. jun. 2–1928. november 24.), gróf Bánffy György (1898. jun. 2–1928. november 24.), Lészai Ferenc (1920. november 2-ig), báró Kemény Árpád (1923. november 20-ig), dr. k. Boér Elek (1923. szeptember 1-ig).

Majd gróf Bethlen Ödön (1921. jul. 3–1927. dec. 9.), gróf Teleki Arctur (1923. november 23. óta), Ugron István (1923. november 23. óta), gróf Bethlen György, gróf Bánffy Miklós és dr. Viski László († 1930. jan. 12.), utóbbi három az 1928. november 24-iki egyházkerületi közgyűlésen lett egyházkerületi főgondnokká választva.

Theológiai akadémiáján Kolozsvárt 1919-ben a tanszékek száma 6, a hallgatóké 60. Viszont 1929-ben a tanszékek száma 9-re, a hallgatóké pedig 183-ra növekedett.

Lelkészsé szenteltek 1919–1929. években összesen 143 teológiai akadémiát végzett ifjút.

B) Az egyházkerület közigazgatási szervezete.

	1919-ben	1929-ben
Anyae gyház község	594	598
Leányegyház	129	129
Fiókegyház	27	27
Társegyház	29	29
Szórvány	189	192
Együtt:	968	975
Egyházmegye	18	20

A lelkészek száma: 1919-ben 547; 1929-ben 514 rendes lelkész, 48 segédlelkész és 59 lévita, együtt 621.

C) Az egyházkerület lélekszáma és népmozgalmi adatai.

Lélekszám: 1921-ben	466.000
1922-ben	485.640
1923-ban	485.474
1926-ban	492.075
1927-ben	498.354
1928-ban	502.638

A születések és halálozások száma:

1921-ben születés	20.000;	halálozás	9.000
1922-ben születés	12.482;	halálozás	9.125
1923–1926 években születés	61.652;	halálozás	36.252
1927-ben születés	13.262;	halálozás	9.316
1928-ben születés	12.993;	halálozás	8.158

D) Vallásos egyesületek.

1. A *Református Nőszövetség*. Az egész egyházkerületre kiterjedő működési körrel, kerületi, egyházmegyei és egyházközségi tagozatokkal, kb. 12 ezer taggal. Ügyrendje 1927-ben készült.

2. *Bibliakörök*. A fiu-ifjúság körében 1929-ben 74 bibliakör működött 881 résztvevővel, ebből 9 főiskolai kör 150 taggal, 35 középiskolai kör 396 taggal. Az iparostanoncok közt 9 bibliakör 143 taggal, a falusi ifjúság körében pedig 14 kör, 110 taggal. A vegyes fiu-leány bibliakörök száma 7, 82 taggal. Leánybiblikör 43 működik. Együtt 147 bibliakör 1216 taggal.

3. *Vasárnapi iskolák*. A belmissziót szolgálják. 1927. óta, amikor 145 vasárnapi iskola volt nyilvántartva 5000 gyermek résztvevővel, számuk megsokszorozódott. 1929-ben már 344 vasárnapi iskola működik 10.460 gyermekkel, 409 csoportban. A vasárnapi iskolákat 232 lelkész, 66 tanító és tanítónő és 146 laikus vezeti.

4. *Az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek* (I. K. E.) szervezését minden egyes egyházközségben az 1921. évi kerületi közgyűlés mondta ki ismét. A belmisszió munkálkodnak.

Ezekkel a vallásos egyesületekkel karöltve fejtik ki belmissziós tevékenységüket a különböző *konferenciák*. Az ifjúsági fiu- és leánykonferenciákon kívül a papnők és tanítónők konferenciája érdemel említést. De nem mulaszthatjuk el kiemelni a „*Református Nagyhét*” nevelő hatását sem 1924. óta, melyek közül az 1926-iki Nagyenyeden, 1927-ben Brassóban, 1928-ban Tordán, 1929-ben pedig (ez volt a hatodik „Ref.

Nagyhét”) Nagykárolyban tartották nagy érdeklődés mellett és számos résztvevővel.

Megemlítendő még a „*Sáfársági mozgalom*”, melynek 104 tagja van.

E) Jótékonyági és jóléti intézmények.

1. *Árvaház* működik 1929. óta a szászvárosi Kun-kollégium épületében, ahová a zabolai, gróf Mikes Árminné ajándékozta árvaház felszerelését helyezték át. Egyelőre 24 árvát istápol.

2. *Szeretetházak* működnek Kolozsvárt és Brassóban. Az előbbi fennállásának 30-ik évét érte már el s 120 növendéke volt, a brassóinak is kb. 70 növendék tartozik a kötelékébe.

3. *Ágyalapítványok* a marosvásárhelyi Szanatórium Rt.-nél.

4. A *diakonissza* intézményt 1922-ben kísérelték meghonosítani, de ekkor nem volt jelentkező a Kolozsvárt megnyitott tanfolyamra. 1928-ban már 8 növendéke volt a diakonissza képzőnek, kik közül 1929. február 24-én az első 7 erdélyi ref. diakonissza letette a fogadalmat. Az újabb tanfolyamnak 15 hallgatója van. Az intézet ma Marosvásárhelyt székel.

5. *Iskolai internátusok*. Számuk 1919-ben 7 volt, jelenleg 8.

6. *Nyugdíj-, özvegy-, Árva Gyámintézet*. Vagyona 1928-ban a 34 millió lejt meghaladta.

F) Református sajtó, irodalmi társaság, iratterjesztés.

Az erdélyi ref. egyházkerület hivatalos lapján, a XXII.-ik évfolyamában lévő „Református Szemlén” kívül a Nőszövetség hivatalosa a „Református Család”, továbbá az „Ifju Erdély” és az „Ut” c. folyóiratok és a „Református Naptár” c. állandó kiadványa szolgálják az evangélium ügyét.

A Nagykárolyban 1929. szeptember havában tartott Református Nagyhét mondta ki a Károli Gáspár Irodalmi Társaság megalakulását.

Az egyházkerület iratterjesztése 1926-ban alakult meg. Rövid 10 hónap alatt 27.827 könyvet és füzetet (közte 2135 bibliát, 7409 énekes könyvet) terjesztett. 1927-ben a terjesztett könyvek száma 35.221; 1928-ban pedig 37.907, (közte 3699 biblia, 9558 énekes könyv, 609 imakönyv, 4163 káté).

G) Az Erdélyi Ref. Egyházkerület iskolai szervezete.

	1919-ben	1929-ben
kisdedóvódák	3	4
elemi iskolák	491	362
polgári iskolák	15	4
liceumok	10	6
óvónőképző	1	–
tanítóképző	1	1
tanítónőképző	2	1
kereskedelmi iskola	3	1
kereskedelmi tanf.	–	1
tanárképző	1	–
theológia	1	1

A tanári kar létszáma 1929-ben (a theológiai tanárokon kívül) 102 rendes, 36 helyettes és 80 óraadó, a középiskolákba beírt tanulók száma pedig 2677.

Az elemi iskolai tanerők száma 1929-ben 522 volt, a növendékek száma pedig 21.958.

H) Az Erdélyi Ref. Egyházkerület ingatlan vagyona.

Egyházi és iskolai földbirtokai 1918-ban 58.502 hold 45 □-ölet tettek ki. Ebből kisajátítottak 24.563 hold 27 □-ölet, maradt tehát az egyházközségeknek és iskoláknak 33.939 hold 18 □-öl ingatlana. A kisajátított ingatlanból iskolai célú volt 9.313 hold. Az agrártörvény szerint az egyházközségeket (parohiális sessio, iskolai föld, templomi illetmény stb.) megillető földmennyiségből az agrár szervek mindössze 905 holdat adtak ki, tehát 22.571 holddal kevesebbet, mint amennyi járna. A püspökséget megillető 100 holdat megkapta ugyan az egyházkerület, de terméketlen és rosszminőségű földben, amelyből rövid használat után 21 és $\frac{3}{4}$ holdat visszavettek.

2. A Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület.**A) Az egyházkerület megalakulása.**

A trianoni békeszerződés a tiszántuli ref. egyházkerület testéről a Máramaros, Szatmár, Bihar, Arad, Temes-Torontál, Krassó és Szörény vármegyék területén fekvő ref. egyházközségeket és egyházmegyéket leszakította s így azok püspökség nélkül maradtak. Sulyok

István bihari egyházmegyei esperes 1920. dec. 14-én egyházkerületi közgyűlésre hívta össze a lecsatolt egyházmegyék képviselőit szabályszerű szervezkedés céljából. A kerületi közgyűlésen megjelentek kimondták, hogy az elszakított ref. egyházmegyék számára egyházkerületi főhatóságot alakítanak. A vallás- és szépművészeti minisztérium a külön szervezkedés tárgyában hozott kerületi közgyűlési határozatot nem vette tudomásul, de megbizta Sulyok István esperest az egyházi főhatóság nélkül maradt egyházközségek adminisztrálásával. Az 1921. aug. 16-án Nagyváradon tartott újabb egyházkerületi gyűlés ismét kimondta az egyházkerület megalakítását s elrendelte a kerületi tisztviselők megválasztását is. A másodszeri megalakulás sem nyerte meg a kormány tetszését s nem ismerte azt el. 1922. febr. 23-án újabb egyházkerületi közgyűlés a Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület megalakítását befejezettnek nyilvánította s azon Sulyok István megválasztott püspök tisztársaival együtt az esküt letette. Az egyházkerület megalakításának állami jóváhagyása és elismerése többszöri közbenjárás ellenére sem történt meg, sőt, hogy az esetleges személyi akadályokat elhárítsák, *Sulyok* püspök és *Domahidy* főgondnok állásukról le is mondtak. Az elnökséget *Széll György* nagybányai ref. esperes vette át, egyházkerületi főjegyzővé pedig *Csernák Béla* bihari esperest választották meg s ő végezte *Sulyok* püspök lemondása után az adminisztrációt. A minisztérium ezt az ideiglenes elnökséget elismerte. Ismételt sürgetésekre 1925-ben a kormányzat azt a választ adja, hogy a szervezkedés ügyét csak az új vallásügyi törvény életbelépte után intézheti el. Az egyházkerület azonban nem várva meg a kormány formális elismerését, újból elhatározta a püspök és főgondnok megválasztását s a közbizalom ismét *Sulyok Istvánt* hívta meg a püspöki s *Domahidy Elemért* a főgondnoki állásra. Hosszas tárgyalások után végre a kultuskormány elismerte az új elnökséget s 1926. május 16-án a kormánykiküldött kezeibe a hűségesküt le is tette, ennek alapján az 1926. jun. 23-án tartott kerületi közgyűlés színe előtt az elnökség az egyházalkotmányban előirt esküt letéve, hivatalát elfoglalta. Ugyanez a kerületi gyűlés azt a határozatot hozta, hogy Sulyok István püspököt a hagyományos ünnepek keretében akkor fogja fölszenteltetni az esperesi kar által, amikor az egyházkerületet a törvényhozás megerősíti és a püspök a hűségesküt a király kezébe leteszi. Mivel a törvényhozás máig sem alkotta meg a királyhágómelléki ref. egyházkerület elismerését tartalmazó törvényt, a király kezébe való eskütétel és a püspökké való fölszentelés is függőben van.

B) Közigazgatási szervezete:

Az egyházkerület *székhelye*: Nagyvárad.

Püspöke: *Sulyok István* 1926. jun. 23. óta.

Főgondnoka: *Domahidy Elemér* († 1930. jul. 20.)

Anyae gyházközségeinek száma	182
Leányegyházközségeinek száma	10
Fiókegyházközségeinek száma	19
Társegyházközségeinek száma	2
Szórványainak száma	480
Az egyházközségek száma	693
Egyházmegye	6

C) Az egyházkerület lélekszáma.

1926-ban 236.699.

1928-ban 214.623.

1929-ben 210.823.

Lelkészeinek száma 1929-ben: 176 rendes-, 25 segédlelkész és 1 lévita.

D) Vallásos egyesületei 1928-ban.

1. <i>Vasárnapi iskolák száma</i>	218, tagjainak száma	7.571
2. <i>Bibliakörök száma</i>	32, tagjainak száma	2.207
3. <i>Nőegyletek száma</i>	15, tagjainak száma	3.137
4. <i>Énekkarok száma</i>	<u>88, tagjainak száma</u>	<u>3.225</u>
Együtt	353	16.140

E) A lelkészképzés.

Theologiai akadémia hiányában a lelkészképzést az erdélyi ref. egyházkerület kolozsvári theológiája látja el, ahol 1929-ben 29 theologiai hallgatója nevelkedett. 1919–1929. közti időben 37 új lelkészt szenteltek fel.

F) Jótékony- és jóléti intézményei.

1. *Árvaház*: a nagyváradai Lorántffy Zsuzsánna Prot. Jótékonyegylet által fentartott árvaház.

2. *Iskolai internátusainak száma*: 1919-ben 2; 1928-ban 3.

3. *Nyugdíj és Gyámintézetének vagyona* 1928-ban 2,850.142 lej volt.

G) Az egyházkerület sajtója.

Hivatalos lapja a jelenleg VI-ik évfolyamában lévő „Reformátusok Lapja”, ezenkívül még 3 vallásos hetilap, továbbá a Ref. Árvaházi Naptár.

Iratterjesztése megszervezve.

H) Az egyházkerület iskolai szervezete.

	1919-ben	1928-ban
Kisdedővódáinak száma	–	1
Elemi iskoláinak száma	137	133
Polgári iskoláinak száma	1	3
Liceumainak száma	2	–
Kereskedelmi iskoláinak száma	1	1
Tanítóképzők száma	2	–

Az elemi iskolákba az 1928/29. tanévben 11.700 növendék járt, a tanítók száma pedig 236 volt. A 133 elemi iskola közül magyar tannyelvű volt 131, német tannyelvű 1 (Szemlakon), cseh tannyelvű 1 (Nagyperegen).

I) Az egyházkerület ingatlan vagyonának állapota.

Az egyes egyházközségektől, melyeknek 3.646 hold 1042 □ öl ingatlana volt, az agrárreform rendjén 659 hold 1347 □ öl-et, tehát a vagyon 18%-át sajátították ki. Pontos adatfelvétel hiányzik arra vonatkozólag, hogy az egyháznak az agrártörvény alapján járó földilletményből az állam jogosulatlanul hány holdat tartott vissza.

VII.**A magyar unitárius egyház.**

Püspöki székhelye: Kolozsvár.

Püspöke: 1919-ben *Ferencz József* (1876–1928. febr. 19.), jelenleg *dr. Boros György* (1928. május 19-től).

Főgondnokai: 1919-ben *báró Petrichevits Kálmán* (1892. aug. 25–1925. nov. 22.), jelenleg *dr. Ferenczy Géza* (1920. aug. 29-től) és *dr. Szent-Iványi József* (1925. nov. 22-től).

Theológiai akadémiáján a tanszékek száma 1929-ben 5, a hallgatók száma 26. Lelkesszé avattak 1919–1929. időközben 65 végzett teológust.

A) Közigazgatási szervezete.

Anyae gyházközség 1919-ben és jelenleg is 113.

Egyházköreinek száma 1919-ben 9; jelenleg 8.

Legmagasabb közigazgatási egységének az egyetemes egyháznak orgánumai a zsinati és az egyházi Főtanács, továbbá az egyházi Képviselőtanács, melyeknek szervezete mélyreható reformon ment keresztül.

Az *Egyházi Főtanács* reformjára vonatkozó egyházi törvényt az 1923. nov. 5-iki Főtanács fogadja el. Az új rendelkezés szerint tagjai: hivatalbóli és választott tagok. A

választott tagok száma 220. Közülük 110-et az Egyházi Főtanács választ, 24 tagot az egyháziak és 86 tagot a világiak közül; 55 tagot az egyházkörök választanak 6 évre, felerészben egyházi, felerészben világi hivekből; 55 tagot pedig ugyancsak 6 évre az egyházközségek választanak. A törvény életbelépte előtt megválasztottak örökös tagjai maradnak a Főtanácsnak.

Az egyházegyetem kormányzati szervének, a *Képviselő Tanácsnak* szervezetét ugyancsak az 1923. évi Főtanácsi ülés módosítja. Az egyházi Képviselő Tanácsnak hivatalbóli és választott tagjai vannak. Választás után tagja a Főtanács kebeléből 15 a tanárok, lelkészek, tanítók és más világi tanácsosok közül; továbbá az esperesek és köri felügyelők közül az egyházkörök által kijelölt egy-egy deputátus.

Lelkészeinek száma 1929-ben: 111 rendes- és 5 segédlelkész.

B) Lélekszáma és népmozgalmi adatai 1919–1928. között.

1919.	lélekszám: 73.705; születés: 1.603; halálozás: 1.254
1920.	lélekszám: 73.903; születés: 1.890; halálozás: 1.242
1921.	lélekszám: 73.852; születés: 2.111; halálozás: 1.333
1922.	lélekszám: 68.716; születés: 1.994; halálozás: 1.215
1923.	lélekszám: 68.779; születés: 1.838; halálozás: 1.232
1924.	lélekszám: 70.666; születés: 1.931; halálozás: 1.506
1925.	lélekszám: 71.206; születés: 1.788; halálozás: 1.170
1926.	lélekszám: 70.654; születés: 1.827; halálozás: 1.184
1927.	lélekszám: 71.157; születés: 1.786; halálozás: 1.270
1928.	lélekszám: 72.116; születés: <u>1.720</u> ; halálozás: <u>1.163</u>
Együtt:	18.488 12.569

C) Vallásos egyesületei, jóléti intézményei:

1. A Dávid Ferenc Egylet és Nőszövetségei.
2. Az Unitárius Leányotthon. Megnyilt 1920-ban.
3. A kolozsvári és székelykereszturi liceumok konviktusai.
4. Az egyházi alkalmazottak Nyugdíjintézete, melynek 1928-ban 11,424.232 lej vagyona volt. Tagjainak száma 196.

D) Sajtó – iratterjesztés.

Két egyházi folyóirata: az „Unitárius Közlöny”, mely 8–10 ezer és a „Keresztény Magvető”, mely 5–600 példányban jelenik meg.

Központi iratterjesztése most áll szervezés alatt.

E) Az unitárius egyház iskolai szervezete.

	1919-ben	1929-ben
Elemi iskolák	28	37
Polgári iskolák	2	–
Liceumok	2	2
Theológia	1	1

Az elemi iskolákban 1929-ben 53 tanerő működött, a növendékek száma 1630 volt.

F) Az unitárius egyház ingatlan vagyona.

Az impérium változáskor az Unitárius Egyháznak 17.916 hold 875 □ öl ingatlana volt, melyből 6965 hold 1207 □ öl az egyházegyetemé, 10.950 hold 1268 □ öl pedig az egyházközségek tulajdona volt.

A kisajátítás úgy az egyetemes egyház, mint az egyházközségek ingatlan vagyonát alaposan megapasztotta. Az egyetemes egyház ingatlanaiból 6285 hold 1259 □ öl, (90.2%), az egyházközségekből pedig 5103 hold 1085 □ öl, (46.6%), összesen 11.389 hold 744 □ öl (63.6%) esett az agrárreform áldozatául. Különösen az iskolai alapítványokat érte súlyosan, köztük a Berde-alapítványt. Ennek az volt a rendeltetése, hogy naponta 200 középiskolai tanuló ételmezését biztosítsa (Berde-cipó). Ebből a közel 1400 hold terjedelmű alapítványi ingatlanból mindössze 2 hold belsőséget hagytak meg, míg 1398 holdat kisajátítottak.

Az agrárreform után megmaradt 6527 hold 131 □ öl ingatlanból 679 hold 1548 □ öl az iskolafenntartó egyetemes egyházé, a 113 egyházközségnek pedig 5847 hold 183 □ öl ingatlana maradt meg, beleértve a művelhető földeket, erdőket s egyéb művelési ágakat, udvart, kertet, szőlőt, cintermet, temetőt, terméketlen területet, nádist stb.

Az agrártörvény szerint járó földilletményből mindössze 4 egyházközség részesült. Ezek összesen 28 hold 600 □ öl művelhető földet, 5 hold erdőt és 3 hold temető területet kaptak.

VIII.**A zsinat-presbyteri ág. hitv. evang. egyházkerület.****A) Az egyházkerület megalakulása.**

Trianon a magyarországi ág. hitv. evang. egyházegyetem testéről részben a bányai, részben a tiszai egyházkerületekből 32 egyházközséget csatolt Romániához s ezek az egyházak,

mivel püspöki székhelyük Budapest és Nyiregyháza Magyarországon maradt, püspökség nélküli egyházközségekké váltak.

Az új országhatárok közé került és saját erejükre utalt püspökség nélküli lutheránus egyházak 1919-ben a szász országos egyház keretén belül önálló magyar esperességgé óhajtottak szervezkedni. Ez a kísérletük azonban az 1880-as években a szász országos egyház kötelékéből hosszas küzdelem után kivált brassói egyházmegye miatt meghiusult, mert ebbe az egyházmegyébe tömörült 12 egyházközséget a szász országos egyház nem volt hajlandó visszafogadni.

1920 április 11-én Aradon a püspökség nélkül maradt egyházak és a szász egyház kereteiből kivált néhány magyar egyházközség vezetői értekezletet tartottak, mely önálló egyházkerület megalkotását határozta el. Ez azonban a magyarhoni ág. ev. egyházegyetem ötödik egyházkerülete maradt. Báró *Solymossy Lajos*, a magyar egyetemes egyház egyházi és iskolai felügyelője, apatelki (Aradmegye) nagybirtokos, az egyházkerület első választó közgyűléséig beállította az ideiglenes közigazgatási szervezetet. Egyházkerületi felügyelő lett báró *Feilitzsch Arthur*, v. b. t. t., volt m. kir. miniszter, püspök-helyettes pedig dr. *Kirchknopf Gusztáv* kolozsvári ág. h. ev. lelkész. Az egyházkerület székhelye Kolozsvár lett és 5 egyházmegyére oszlott, élén 1–1 egyházmegyei felügyelővel és 1–1 esperessel.

1921. július 6-án Kolozsvárt tartotta meg az új alakulat első kerületi gyűlését, mely egyben alkotmányozó gyűlés is volt. Megalkotta az új egyházalkotmányt, mely ugyanazon az alaptételen épült föl, mint a magyarhoni s a legideálisabb demokratikus egyházi szervezetet létesítette. Arra az időre pedig, amíg az új egyházalkotmány felsőbb jóváhagyása megtörténik, Végrehajtó Bizottságot választott, melynek elnöke báró *Feilitzsch Arthur*, előadója pedig dr. *Kirchknopf Gusztáv* lett.

Az Averescu-kormány tudomásul vette a magyar evangélikus egyházak szervezkedését, elismerte a Végrehajtó Bizottságot. A beállott kormányváltozás alapján uralomra jutott Brătianu-kormány azonban visszavonta ezt a jóváhagyást és a kerületi vezetőség választására kitűzött 1922. jun. 15-iki közgyűlést is betiltotta. A kolozsvári közgyűlésen megalkotott egyházalkotmányt visszavetette és a Végrehajtó Bizottság tagjai közül a kolozsvári evang. egyházhoz tartozó tagokat kitiltotta. A Végrehajtó Bizottság 1922. július 5-én újra megalakult. Elnöke sédeni báró *Ambrózy Andor*, a bánási egyházmegye felügyelője és *Frint Lajos* aradi ev. lelkész lett. A szervezkedés munkája tovább folyván, 1922. szept. 26-án újabb alkotmányozó gyűlést hív össze a Végrehajtó Bizottság Hosszufaluba, ahol a kormány által visszavetett kolozs-

vári egyházalkotmány helyett a változott viszonyoknak megfelelően módosított régi magyarhoni evang. egyházalkotmányt fogadták el és terjesztették be felsőbb jóváhagyásra 1923. elején.

Három évi hosszas várakozás után 1926. dec. 22-én végre az ismét kormányra jutott Averescu-párt kultuszminisztere tudomására hozza a Végrehajtó Bizottság elnökségének, hogy elvben hozzájárul a zsinat-presbyteri alapon szervezendő szuperintendencia felállításához. Kategorikusan kijelenti azt is, hogy a szuperintendencia kifelé nem lesz közjogi hatóság, hivei felett azonban az egyházfői jogok gyakorlását biztosítja a szuperintendens részére.

Az egyházközségek megválasztották a szuperintendenst és az egyházkerületi felügyelőt, a kormányzat ezt jóváhagyta és az 1927. április 3. napjára összehívott egyházkerületi közgyűlés Aradon *Frint Lajos* szuperintendenst és sédeni báró *Ambrózy Andor* egyházkerületi felügyelőt hivatalába iktatta. Előzőleg a két elnök az állam iránti hűségesküt a kormány képviselőjének kezébe letette.

B) Az evang. szuperintendencia közigazgatási szervezete.

A szuperintendencia *székhelye*: Arad.

Szuperintendense: Frint Lajos aradi ev. lelkész.

Egyházkerületi felügyelője: sédeni báró Ambrózy Andor.

Lelkészképzését az erdélyi ref. egyházkerület kolozsvári teológiája látja el, az evangélikus tárgyakat azonban külön evang. docensek adják elő. Az evang. teológusok száma 1929-ben: 10. Lelkészsé szenteltek az 1919–1929. időközben 8 lelkészjelöltet.

Jelenleg 3 egyházmegyéje s ezek keretében 25 anyaegyházközsége működik. E 25 egyházközségből 3 szlovák, 1 pedig német anyanyelvű.

Lélekszáma: 1928-ban 32.585, melynek a német és szlovák anyanyelvű hivek kb. 5%-át teszik. Lelkészeinek száma 1928-ban 22 rendes-, 3 segédlelkész és 1 lévita.

C) Vallásos egyesületei, jóléti intézményei.

1. *Evang. nőegyleteinek* száma 10, összesen 1005 taggal.
2. *Bibliakör*: 3 (szervezés alatt).
3. *Iffusági egyesületek*, mint belmissziói alakulatok működnek. Számuk 13, melyből 7 leányegyesület 313 taggal. Összes tagjainak száma 546.
4. *Kulturházak* Hosszufaluban és Krizbán.
5. „*Segélyző Intézet*”, mely 1927-ben az egész egyház-

kerületre kiterjesztette már működését, egymillió lejt meghaladó alaptőkével az egyházkerület alkalmazottainak nyugdíjigényei kielégítését célozza.

6. *Theológus „Luther Otthon”* Kolozsvárt. Létesült az 1929–30 tanévben, 8 papnövendék számára nyújt kényelmes lakást. Igazgatója *dr. Fritz László*, egyházkerületi előadó-tanácsos.

7. *Egyházi énekkar és zenekar* van megszervezve és működik 6 egyházban.

8. *Kulturegyesület*: 2.

9. *Vasárnapi iskola*: 6.

10. *Jótékony egyesület*: 2, köztük a 400 tagot számláló nagykárolyi templomegyesület.

D) Sajtó – iratterjesztés.

Az evang. szuperintendencia hivei részére egyetlen sajtóorgánum a Kolozsvárt *dr. Fritz László* szerkesztésében megjelenő „Evangélikus Néplap”, mely X.-ik évfolyamában van. A központi iratterjesztés szervezés alatt áll.

E) Iskolai szervezete.

	1919-ben	1928-ban
Elemi iskolák	14	7
Polgári iskola	1	1

A jelenleg működő 7 elemi iskola közül 6 magyar, 1 pedig szlovák tannyelvű (Vukova); a tanerők száma 17, a növendékek száma pedig 757. A Hosszufaluban működő polgári iskola két tagozatánál legutóbb 10 tanerő látta el az oktatást, a növendékek száma pedig 89 volt. Nyilvánossági jogának megvonása és a növendékek csökkenő száma miatt működését ezidő szerint felfüggesztette az egyházkerület.

F) A szuperintendencia ingatlan vagyona.

A 25 egyházközségnek 1918-ban 1041 hold 1177 □-öl ingatlan vagyona volt, melyből mindössze 73 hold 1356 □-öt sodort el a földreform. A törvény szerint járó földilletményből a 25 egyház közül mindössze 7 részesült és nem adták ki a szuperintendenst megillető 100 hold földet sem. A kisajátított 73 hold 1356 □-öl és a 7 egyházközség által kapott törvényes földilletmény figyelembevételével, jelenleg 1164 hold 1421 □-öl területű ingatlana van.

Összefoglaló táblázat.**Az erdélyi kisebbségi egyházak és az agrárreform.****– 1929. évi állapot. –**

	Az agrárreform előtt		Kisajátítva		%	Megmaradt	
	Kat. hold	□-öl	Kat. hold	□-öl		Kat. hold	□-öl
A) A róm. kath. egyház							
<i>I. Nagyváradi püspökség</i>							
1. A püspökség	181,324		179,444	–	98.96	1,880	–
2. A székeskáptalan	53,510	337	49,284	1,497	92.10	4,225	440
3. A papnövelde	439	211	422	211	96.12	17	–
Összesen:	235,273	548	229,151	108	97,39	6,122	440
<i>II. Erdélyi püspökség</i>							
1. Püspökség	11,752	1,256	9,553	–	81.28	2,199	1,256
2. Székeskáptalan	4,181	–	3,578	–	85.57	603	–
3. Papnövelde	1,418	101	1,138	101	80.25	280	–
4. Erdélyi r. k. Státus	26,538	374	23,387	111	87.74	3,251	263
Összesen:	43,890	131	37,656	212	85.56	6,333	1,519
<i>III. Temesvári püspökség</i>							
1. Püspökség	7,426	–	6,952	–	93.61	474	–
2. Székeskáptalan	3,318	–	3,318	–	100.–	–	–
Összesen:	10,744	–	10,270	–	95.58	474	–
<i>IV. Szatmári püspökség</i>							
1. Püspökség	46	–	–	–	–	46	–
2. Székeskáptalan			Birtokai mind Magyarországon voltak.				
3. Papnövelde	32	–	32	–	100.–	–	–
4. Püspöki és Irsik konv.	664	–	536	–	80.72	128	–
Összesen:	742	–	568	–	76.55	174	–
A r. k. egyház együtt:	290,649	679	277,645	320	95.5	13,104	359
B) Protestáns egyházak							
<i>I. Az erd. ref. egyházker.</i>	58,502	45	24,563	27	41.98	33,939	18
<i>II. Királyhágómelléki ref. egyházkerület</i>	3,646	1,043	659	1,347	18.09	2,986	1,296
<i>III. Unitárius egyház</i>							
a) egyházegyetem	6,965	1,207	6,285	1,259	90.23	679	1,548
b) egyházközségek	10,950	1,268	5,103	1,085	46.60	5,847	183
	17,916	875	11,389	744	63.57	6,527	131
<i>IV. Magyar Evang. Szuperintendencia egyházközségek</i>	1,041	1,177	73	1,356	7.1	967	1,421
A protestáns egyházak együtt	81,106	1,540	36,686	274	45.23	44,420	1,266
A kath. és prot. egyházak összesen:	371,756	619	314,331	594	84.50	57,526	25

Jegyzet: A róm. kath. egyházak adataiba a parochiák ingatlan adatai nincsenek belefoglalva.